Quickscan flora en fauna bezoekerscentrum erevelden te Bergen op Zoom

September 2021
P20-178/W1920
Auteur: J. Lips

Natuur-Wetenschappelijk Centrum
078-6213921
info@nwcadvies.nl
www.nwcadvies.nl

Quickscan flora en fauna bezoekerscentrum erevelden te Bergen op Zoom

Opdrachtgever:	Stichting bezoekerscentrum erevelden Bergen op Zoom
Uitvoering:	Natuur-Wetenschappelijk Centrum
Veldwerk:	Alexandra Haan, Victor van Os & Sara Poppelaars
Samenstelling:	Jelle Lips – aangepast door C. Huibers – van de Velde
Foto's:	NWC

Quickscan flora en fauna bezoekerscentrum erevelden te Bergen op Zoom [Samenst.: Lips, J.] [Foto's: NWC] Met lit. opg., Dordrecht: Strix/NWC.

Trefwoorden: Wet natuurbescherming, quickscan, bezoekerscentrum Erevelden, Bergen op Zoom, Grote bonte specht, Sperwer, Levendbarende hagedis, vleermuizen.

W1920/P20-178

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt of verveelvoudigd, door middel van; druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze, zonder toestemming van de uitgever of de opdrachtgever.

Dordrecht, september 2021 – aangepast in juli 2023

Inhoud

Samenvatting 4

1 Inleiding 5

2 Gebiedsbeschrijving 6

3 Wettelijk kader 9

4 Methode 15

5 Resultaten 17

6 Effecten, verplichtingen en aanbevelingen 21

Referenties 26

Bijlagen:
Bijlage 1: Beschermde soorten Wet natuurbescherming
Bijlage 2: Vleermuizen en ruimtelijke ingrepen
Bijlage 3: Vogels en ruimtelijke ingrepen
Bijlage 4: Schetsontwerp van het toekomstige bezoekerscentrum
Bijlage 5: NDFF verspreidingskaarten

Samenvatting

Onderstaande tabel geeft de conclusies uit voorliggend rapport weer. Voor de volledigheid en om een verkeerde interpretatie te voorkomen, dient ook hoofdstuk 6 (effecten, verplichtingen en aanbevelingen) gelezen te worden.

Soortgroep	Effecten beschermde soorten	Verplichtingen en aanbevelingen
Vleermuizen	Mogelijke verstoring van foeragerende en verblijvende vleermuizen.	Controleren op geschiktheid van de aangetroffen spechtengaten. Zorgplicht.
Vogels vaste Verblijfplaats	Verstoring niet essentiële leefomgeving Sperwer.	Zorgplicht.
(algemene) broedvogels	Mogelijke verstoring broedsels wanneer gewerkt wordt in het broedseizoen.	Werken buiten het broedseizoen (maart t/m augustus); Zorgplicht
Grondgebonden zoogdieren	Verstoring niet essentiële functionele leefomgeving marterachtigen en de Eekhoorn.	Zorgplicht.
Herpetofauna	Mogelijke verstoring van individuen en de functionele leefomgeving Levendbarende hagedis.	Aanvullend onderzoek met herpetoplaten is benodigd; Zorgplicht.
Gebiedsbescherming		
Houtsopstanden		Geen meldingsplicht.

1. Inleiding

De Stichting bezoekerscentrum erevelden Bergen op Zoom heeft het voornemen om een bezoekerscentrum te vestigen voor de twee militaire erevelden aan de Ruytershoveweg te Bergen op Zoom (provincie Noord-Brabant) (figuur 1 en bijlage 4). Door de voorgenomen plannen zal er een stuk bos verloren gaan. Deze werkzaamheden kunnen van invloed zijn op de aanwezige beschermde flora en fauna in het plangebied.

In het kader van de Wet natuurbescherming dient hiervoor daarom eerst een quickscan (en mogelijk aanvullend onderzoek) naar de aanwezigheid van beschermde natuurwaarden plaats te vinden en moet een beoordeling van de effecten op deze natuurwaarden gemaakt worden, inclusief maatregelen om eventuele schade en verstoring te verzachten en er zorg voor te dragen dat de functionaliteit van het gebied voor aanwezige beschermde soorten gewaarborgd blijft.

Stichting bezoekerscentrum erevelden Bergen op Zoom heeft het Natuur-Wetenschappelijk Centrum (NWC) gevraagd een quickscan flora en fauna uit te voeren op deze locatie en om te adviseren omtrent de relevante natuurwetgeving.

Figuur 1: Impressie toekomstig bezoekerscentrum erevelden Bergen op Zoom.
Bron: Stichting bezoekerscentrum erevelden Bergen op Zoom.

2. Gebiedsbeschrijving en beschermde gebieden

Gebiedsbeschrijving

Het plangebied bevindt zich in het oostelijk buitengebied van de gemeente Bergen op Zoom (figuren 2 en 3). Het plangebied bestaat in zijn geheel uit een stuk vrij open bos op zandgrond waar overwegend bomen als dennen, eiken en berken groeien. Wat betreft ondergroei is vegetatie als braam, hulst en varens aanwezig. Er bevindt zich geen bebouwing binnen het plangebied. Het gebied ten noorden en ten zuiden van de locatie is ook bebost gebied. De Rijksweg A58 bevindt zich op korte afstand ten zuiden van het plangebied. Het plangebied is gelegen tussen beide erevelden en boven de kenmerkende groene zone in de vorm van een sleutelgat. Langs de noordelijke grens van het plangebied loopt een landweg die uitkomt op de Gareelweg ten westen van het plangebied.

Tijdens het veldbezoek in 2023 bleek het plangebied onveranderd. Het plangebied bestaat nog steeds uit zandgrond met dennenbos, bramen en rododendron en ten zuiden van het plangebied, het sleutelgat, zijn oude beuken aanwezig.

Voorgenomen plannen

De Stichting bezoekerscentrum erevelden Bergen op Zoom is voornemens een nieuw bezoekerscentrum op te richten in het plangebied. Om dit bezoekerscentrum te realiseren zullen bomen in het plangebied gekapt en vegetatie verwijderd worden. Naar verwachting zal 500 m^2 aan areaal vrij moeten worden gemaakt voor de aanleg van het bezoekerscentrum (Emphasis, 2020). Een schetsontwerp van het bezoekerscentrum is weergegeven in bijlage 4.

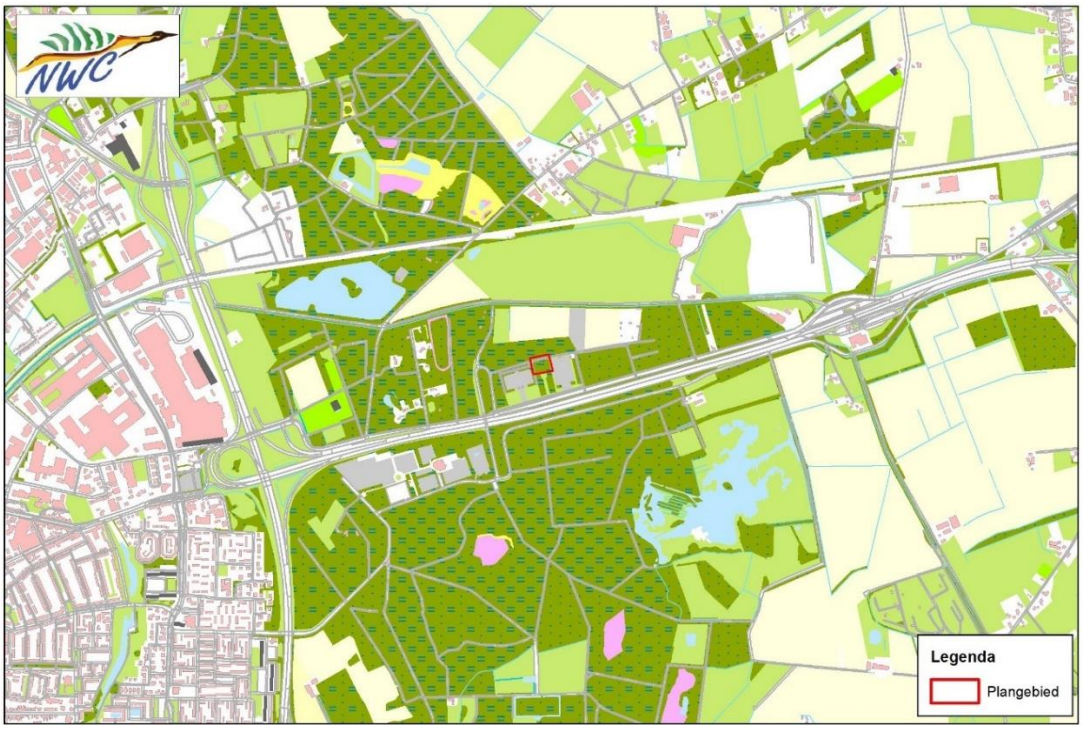

Figuur 2: Globale ligging van het plangebied (rood omlijnd) in de omgeving.

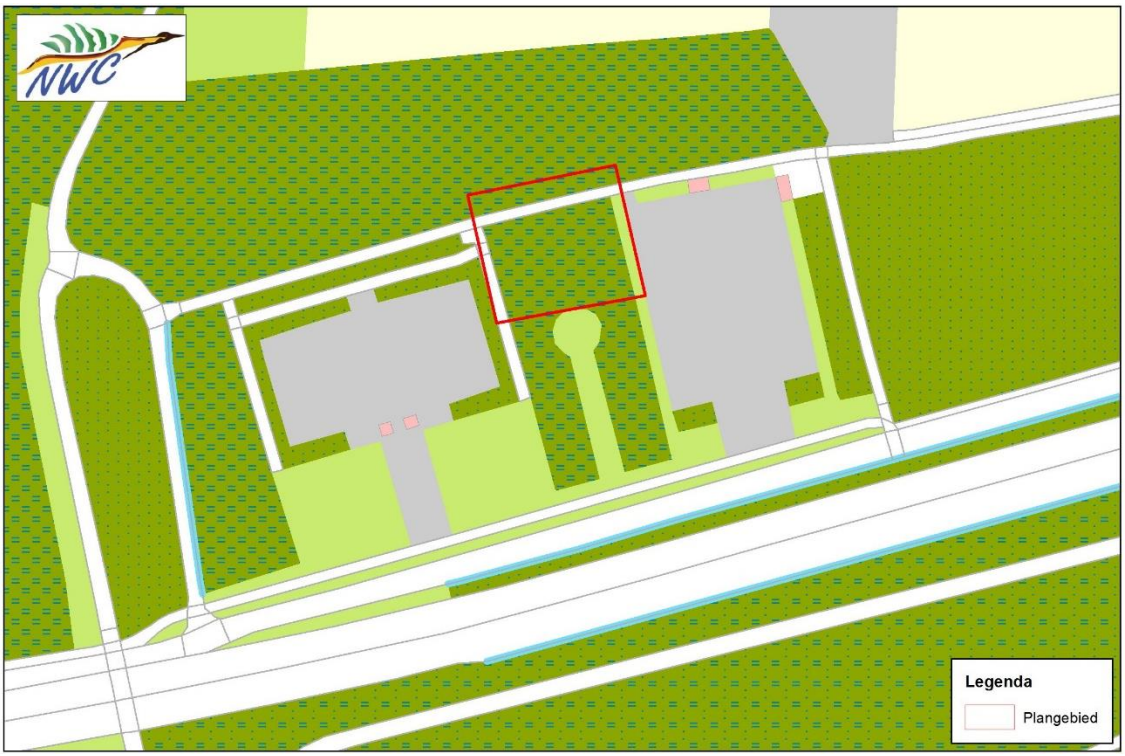

Figuur 3: Ligging van het plangebied (rood omlijnd).

Foto 1: Impressie van het plangebied.

Beschermde gebieden

Het plangebied bevindt zich op ongeveer 160 meter afstand van Natura 2000-gebied 'Brabantse Wal' (figuur 4). Vanwege de veranderende situatie worden er mogelijk (significant) nadelige effecten verwacht op de aangewezen habitattypen, soorten en instandhoudingsdoelstellingen van dit Natura 2000-gebied bij uitvoering van de geplande werkzaamheden, zoals verzuring en/of vermesting door N-depositie uit de lucht. Mogelijk is een AERIUS-berekening nodig, deze berekening is niet meegenomen in onderhavige rapportage.

Het plangebied is gelegen binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) (figuur 4). Het beheertype van dit gebied binnen het Natuur Netwerk Brabant is N16.03: Droog bos met productie. In het concept bestemmingsplan staat aangegeven dat deze dennen geen bijzondere waarde voor het gebied hebben en de ondergrond bestaat uit bosgrond zonder bijzondere beplanting. Er wordt gesproken over compensatie in de vorm van de aanleg en verstrekking van de zogenaamde Kraggeloop (8000 m^2) (Toelichting bestemmingsplan - Bezoekerscentrum Ruytershoveweg). Omdat het plangebied gelegen is binnen het Natuur Netwerk Nederland en de voorgenomen plannen mogelijk effecten hebben op het NNN zal er een toetsing aan de wet- en regelgeving omtrent het NNN moeten worden uitgevoerd.

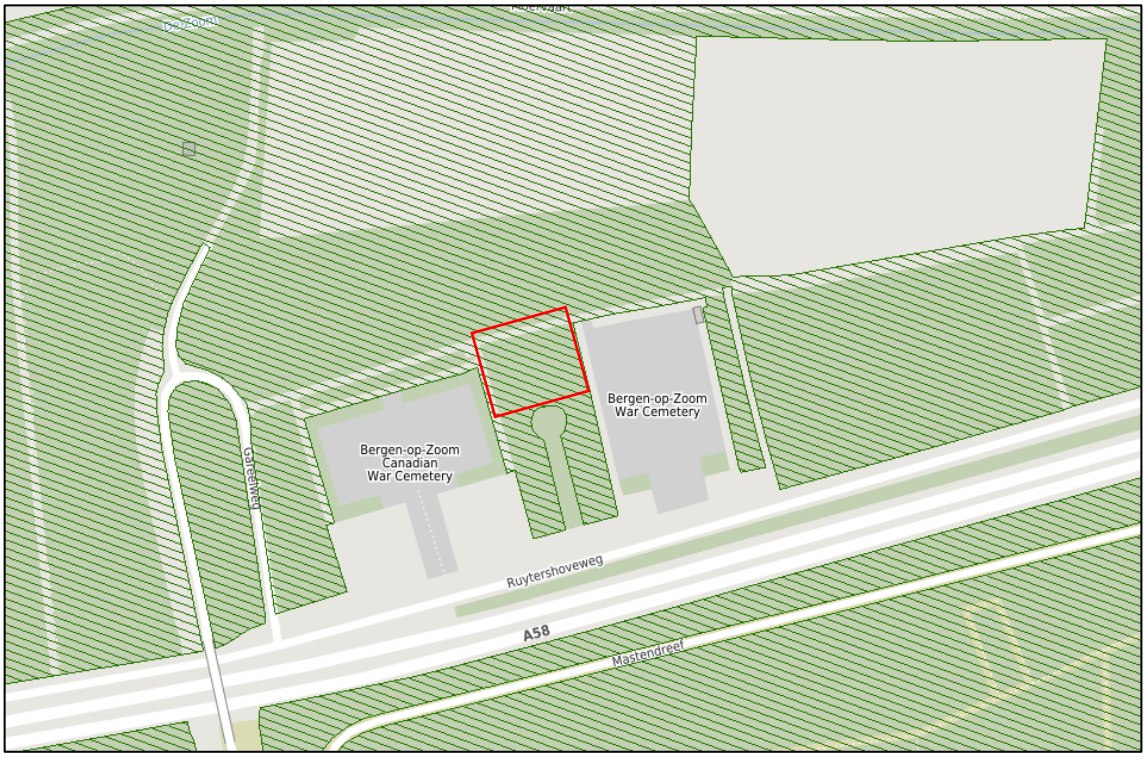

Figuur 4: Ligging van het plangebied (rood omlijnd) ten opzichte van het Natuur Netwerk Nederland (groen gearceerd). *Bron: Provincie Noord-Brabant*

3. Wettelijk kader

In Nederland is de bescherming van belangrijke natuurwaarden vanaf 2017 wettelijk vastgelegd in de Wet natuurbescherming (Wnb). Het gaat hierbij zowel om bescherming van soorten als bescherming van gebieden.

Onderzoek in het kader van de Wet natuurbescherming

De provincies zijn sinds 1 januari 2017 verantwoordelijk voor de uitvoering van de Wet natuurbescherming en dus ook voor ontheffingsaanvragen.

Om een ontheffingsaanvraag in behandeling te nemen, dient het onderzoek aan goedgekeurde voorwaarden (o.a. ten aanzien van methode, intensiteit, periode, tijd tussen onderzoeksmomenten) te voldoen. Slechts als het onderzoek volgens deze voorwaarden uitgevoerd is, kan volgens de wetgever een goed onderbouwde uitspraak gedaan worden over;

- de aanwezigheid van beschermde soorten;
- de functie van een gebied of onderdelen binnen een gebied voor deze beschermde soorten;
- het belang van een gebied of onderdelen binnen een gebied voor aanwezige beschermde soorten;
- de effecten van plannen op deze soorten;
- de keuze voor te nemen (mitigerende- en/of compenserende) maatregelen.

De voorwaarden waaraan onderzoek moet voldoen, staan beschreven in de kennisdocumenten die in opdracht van de wetgever door BIJ12 opgesteld zijn en de inventarisatieprotocollen van het Netwerk Groene Bureaus. Onderzoeken die niet volgens deze voorwaarden uitgevoerd zijn, kunnen volgens het bevoegd gezag geen basis en onderbouwing vormen van ontheffingsaanvragen en aanvragen zullen om die reden afgewezen worden.

Het NWC is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus en werkt volgens bovengenoemde kennisdocumenten en inventarisatieprotocollen.

Soortbescherming

Voor dier- en plantensoorten zijn in de Wnb een aantal verbodsbepalingen opgenomen, waarvan vooral de artikelen 3.1, 3.5 en 3.10 belangrijk zijn in het kader van flora- en faunaonderzoek bij onder andere ruimtelijke ontwikkelingen (tekstvak 1).

De verbodsbepalingen uit de artikelen gelden overal in Nederland, ongeacht het type of de omvang van de werkzaamheden of activiteiten die uitgevoerd worden. De bepalingen uit de Wnb kunnen daarom van invloed zijn op ruimtelijke ingrepen, zoals het aanleggen van infrastructuur, het slopen en realiseren van bebouwing, het uitbreiden van industriegebieden en het kappen van bomen. Ook bij het opstellen of herzien van bestemmingsplannen zijn de bepalingen uit de Wnb van belang. In het kader van het

zorgvuldigheidsbeginsel en het voorzorgsbeginsel (Algemene Wet Bestuursrecht) dient bij het opstellen en herzien van bestemmingsplannen en bij (ruimtelijke) activiteiten een toetsing aan de Wnb plaats te vinden. Deze toetsing moet de volgende onderdelen bevatten:

- Een inventarisatie van het voorkomen van wettelijk beschermde dier- en plantensoorten in het plangebied en binnen de invloedssfeer van de activiteit;
- Een inventarisatie en beoordeling van (significant) nadelige effecten als gevolg van de activiteit, op beschermde soorten die binnen het plangebied en/of binnen de invloedssfeer van de activiteit aanwezig zijn;
- Indien nodig een opname van maatregelen die de negatieve effecten op de beschermde soorten en hun leefgebieden mitigeren en/of compenseren.

De Wnb kent drie categorieën van beschermde soorten die ook terug te vinden zijn in de artikelen met verbodsbepalingen: alle vogels uit de Europese Vogelrichtlijn (artikel 3.1), alle soorten die in de Europese Habitatrichtlijn vermeld worden (artikel 3.5) en “overige soorten” (artikel 3.10) die alleen op nationaal niveau beschermd worden. Provincies mogen afwijken van de lijst met “overige soorten” door vrijstelling te verlenen voor bepaalde soorten. Hierdoor kan deze lijst per provincie verschillen. Een overzicht van alle beschermde soorten is te vinden in bijlage 1.

Soorten Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn

Wanneer één of meerdere verbodsbepalingen uit artikel 3.1 en/of artikel 3.5 Wnb overtreden worden door de voorgenomen activiteit, dient een ontheffing aangevraagd te worden bij de provincie waarin de activiteit plaatsvindt. Een ontheffing voor het overtreden van verbodsbepalingen wordt voor soorten uit de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn alleen verleend wanneer voldaan wordt aan *elk* van de volgende voorwaarden:

- Er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
- Zij is nodig:
  a) In het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid; of
  b) In het belang van een dwingende reden van groot openbaar belang; of
  c) In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;
- Er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Voor vogels kan echter geen beroep gedaan worden op belang b “dwingende reden van groot openbaar belang”.

Wanneer overtreding van de verbodsbepalingen voorkomen kan worden door het treffen van mitigerende maatregelen, is het aanvragen van een ontheffing niet nodig. Wel kan in dergelijke gevallen toch ontheffing aangevraagd worden om de te treffen maatregelen

goed te laten keuren. Indien het bevoegd gezag de maatregelen goedkeurt, wordt door hen een “positieve afwijzing” afgegeven.

Tekstvak 1: Verbodsbepalingen Wet natuurbescherming

Artikelen 3.1, 3.5 en 3.10 Wet natuurbescherming:

Artikel 3.1

1. Het is verboden opzettelijk van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te storen.

Artikel 3.5

1. Het is verboden in het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van de dieren als bedoeld in het eerste lid in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in het eerste lid te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden planten van soorten, genoemd in bijlage IV bij de Habitatrichtlijn of bijdrage I bij het Verdrag van Bern, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen of af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Artikel 3.10

1. Het is verboden:
   a) In het wild levende zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers van de soorten genoemd in de bijlage, onderdeel A bij deze wet, opzettelijk te doden of te vangen;
   b) De vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in onderdeel a opzettelijk te beschadigen of te vernielen;
   c) Vaatplanten van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel B bij deze wet, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Bij de aanvraag van een ontheffing in het kader van de Wnb zijn een activiteitenplan en, in sommige gevallen, een compensatieplan noodzakelijk. Hierin staan de bevindingen uit de flora- en faunatoets vermeld en worden maatregelen beschreven die uitgevoerd zullen worden om ervoor te zorgen dat de nadelige effecten op beschermde plant- en

diersoorten in en binnen de invloedssfeer van de activiteit zoveel mogelijk voorkomen, dan wel beperkt worden.

Overige soorten
Voor de soorten uit deze categorie geldt een vrijstelling van de verbodsbepalingen uit artikel 3.10 mits een door het ministerie van EZ goedgekeurde gedragscode van toepassing is op de activiteit. Indien aantoonbaar gewerkt kan worden volgens een dergelijke gedragscode, hoeft geen ontheffing aangevraagd te worden voor het overtreden van één of meerdere verbodsbepalingen uit artikel 3.10 van de Wnb.
Indien er geen goedgekeurde gedragscode van toepassing is op de activiteit of het niet mogelijk is om volgens een dergelijke gedragscode te werken, dient bij overtreding van verbodsbepalingen wel een ontheffing aangevraagd te worden. De ontheffing kan voor deze soorten echter op grond van meer belangen verleend worden dan het geval is voor de Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten.

Zorgplicht
Tenslotte geldt voor alle plant- en diersoorten (ook de onbeschermde) de zorgplicht uit artikel 1.11 van de Wet natuurbescherming. Deze houdt in dat mogelijke nadelige gevolgen voor planten en dieren, voor zover redelijk, zoveel mogelijk vermeden moeten worden.

<u>Gebiedsbescherming</u>
Bescherming van natuurgebieden en hun bijzondere natuurwaarden vindt onder de Wet natuurbescherming plaats via (Europese) Natura 2000-gebieden. De Wet natuurbescherming regelt de bescherming van specifieke natuurwaarden in gebieden die in het kader van de Europese Vogel- en -Habitatrichtlijn aangewezen en/of aangemeld zijn als speciale beschermingszone (Natura 2000-gebieden). Voor deze beschermde gebieden zijn aanwijzingsbesluiten opgesteld waarin beschreven staat voor welke (natuurlijke) habitats en dier- en plantensoorten het gebied aangewezen is. Voor deze kwalificerende waarden zijn instandhoudingsdoelen opgesteld.
Projecten, plannen en andere handelingen die nadelige effecten hebben op één of meerdere instandhoudingsdoelstellingen van een Natura 2000-gebied, zijn vergunningplicht of moeten de goedkeuring, een “bestuurlijk oordeel”, van het bevoegd gezag hebben (in veel gevallen zijn dit Gedeputeerde Staten en in andere gevallen is dit de minister van Economische Zaken). Zij oordelen dan dat een vergunning niet nodig is. Of deze goedkeuring wordt gegeven, is afhankelijk van de uitkomst van de zogenaamde habitattoets.
Uit de habitattoets kunnen drie mogelijkheden volgen:
- Er is zeker geen nadelig effect. In dit geval is er geen vergunning nodig in het kader van de Wet natuurbescherming;
- Er is sprake van een nadelig effect in de vorm van verstoring, maar dit is niet significant en er is geen sprake van verslechtering van aangewezen habitats. Hieruit

volgt dat een vergunningaanvraag niet aan de orde is. Wel is een bestuurlijk oordeel van het bevoegd gezag nodig;
- Er is sprake van een mogelijk significant nadelig effect in de vorm van verstoring en/of er is sprake van verslechtering van aangewezen habitats. In dit geval dient een passende beoordeling opgesteld te worden en is een vergunning nodig.

Een 'passende beoordeling' is een rapport waarin (de zo exact mogelijke omvang van) de effecten, afzonderlijk of in combinatie met andere activiteiten, van een plan, project of handeling op een Natura 2000-gebied beschreven staan. Deze nadelige effecten worden in relatie tot de instandhoudingsdoelen bepaald.
Indien uit de passende beoordeling volgt dat er significant nadelige gevolgen op zullen treden, moeten de plannen getoetst worden aan de zogenaamde ADC-criteria;
1. Zijn er Alternatieven?
2. Is er sprake van een Dwingende reden van groot openbaar belang?
3. Zijn er Compenserende maatregelen voorzien?

Wanneer er een alternatief bestaat voor de voorgenomen plannen dat niet tot significant nadelige effecten op instandhoudingsdoelstellingen leidt, moet dit alternatief gekozen worden. De ecologische belangen hebben in dit geval voorrang op de economische belangen.
Wanneer er geen alternatieven voorhanden zijn, er sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang en/of er voldoende compenserende maatregelen getroffen worden, kan vergunning voor de voorgenomen plannen verleend worden.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)
Het Natuurnetwerk Nederland (voorheen Ecologische Hoofdstructuur) is een Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. De provincies zijn verantwoordelijk voor de begrenzing en de ontwikkeling van dit Natuurnetwerk. De bescherming van het Natuurnetwerk is opgenomen in de Verordening Ruimte van de desbetreffende provincie en valt hiermee buiten de Wet natuurbescherming.
Natuurwaarden van het NNN worden afgemeten aan doelsoorten. Het is belangrijk dat verlies van en winst aan belangrijke natuurwaarden hieraan worden afgemeten. Ruimtelijke ingrepen moeten vooraf worden getoetst op hun effect op het areaal, de samenhang en de kwaliteit van het NNN. Ingrepen die geen significant negatief effect op wezenlijke kenmerken en waarden van het NNN hebben, kunnen in principe doorgang vinden. Als echter het tegenovergestelde geldt, hangt doorgang van de plannen onder meer af van het belang van de plannen en van de mogelijkheden voor mitigatie en compensatie. Hierbij geldt het 'Nee, tenzij-regime'. Per saldo dient de kwaliteit en/of kwantiteit van het NNN te verbeteren. Waar Natura 2000-gebieden met het NNN overlappen, blijft ook het NNN-regime gelden.

Houtopstanden

Het is verboden een houtopstand geheel of gedeeltelijk te vellen of te doen vellen, met uitzondering van het periodiek vellen van griend- of hakhout, zonder voorafgaande melding daarvan bij gedeputeerde staten. houtopstand: zelfstandige eenheid van bomen, boomvormers, struiken, hakhout of griend, die:

a. een oppervlakte grond beslaat van tien are (1000 m^2) of meer, of
b. bestaat uit een rijbeplanting die meer dan twintig bomen omvat, gerekend over het totaal aantal rijen;

Er zijn uitzonderingen:

a. houtopstanden binnen de bij besluit van de gemeenteraad vastgestelde grenzen van de bebouwde kom;
b. houtopstanden op erven of in tuinen;
c. fruitbomen en windschermen om boomgaarden;
d. naaldbomen, kennelijk bedoeld om te dienen als kerstbomen, indien niet ouder dan twintig jaar;
e. kweekgoed;
f. uit populieren of wilgen bestaande:
    i. wegbeplantingen;
    ii. beplantingen langs waterwegen, en
    iii. eenrijige beplantingen langs landbouwgronden;
g. het dunnen van een houtopstand;
h. uit populieren, wilgen, essen of elzen bestaande beplantingen die kennelijk zijn bedoeld voor de productie van houtige biomassa, indien zij:
    i. ten minste eens per tien jaar worden geoogst;
    ii. bestaan uit minstens tienduizend stoven per hectare per beplantingseenheid, zijnde een aaneengesloten beplanting die niet wordt doorsneden door onbeplante stroken breder dan twee meter, en
    iii. zijn aangelegd na 1 januari 2013.

4. Methode

In het kader van de Wet natuurbescherming is een quickscan flora en fauna uitgevoerd. Deze quickscan bestond uit een literatuuronderzoek en een veldbezoek. Voor het literatuuronderzoek is gebruikgemaakt van verspreidingsgegevens van soorten verzameld door de verschillende soortenorganisaties. Op basis van het literatuuronderzoek is o.a. bepaald voor welke soortgroepen de aanwezigheid en/of de geschiktheid van het plangebied onderzocht diende te worden. Tijdens de quickscan is daarom specifiek rekening gehouden met de mogelijke aanwezigheid vleermuizen vogels met een vaste verblijfplaats, grondgebonden zoogdieren, reptielen, amfibieën en vaatplanten.
Het plangebied vormt geen geschikt leefgebied voor beschermde dagvlinders omdat de bodem te voedselrijk is om als biotoop voor de waardplanten van deze vlindersoorten te kunnen dienen. Bovendien komen de meeste beschermde vlindersoorten op slechts een aantal locaties in Nederland voor (voornamelijk natuurgebieden). Om deze redenen is deze soortgroep buiten beschouwing van de quickscan gelaten.

Het veldbezoek is op 29 oktober 2020 uitgevoerd door medewerkers van het NWC. De temperatuur tijdens het veldbezoek bedroeg 12 °C, er was dichte bewolking en de windkracht was 3 Bft. Op 1 december 2020 heeft een tweede veldbezoek plaatsgevonden, nadat de geplande locatie van het bezoekerscentrum in het veld was uitgezet, om te beoordelen welke (eerder waargenomen) natuurwaarden als gevolg van de voorgenomen plannen dreigen te verdwijnen danwel een deel van het leefgebied verloren zien gaan. De temperatuur tijdens het veldbezoek bedroeg 9 °C, het was geheel bewolkt en de windkracht was 3 Bft.
Omdat de veldresultaten in 2023 bijna drie jaar oud zijn en de plannen nog niet zijn uitgevoerd is op 25 juli 2023 een nieuw veldbezoek uitgevoerd om te beoordelen of de situatie reeds veranderd is en of het plangebied geschikter/ongeschikter is geworden voor hieronder genoemde soortgroepen. De temperatuur tijdens het veldbezoek bedroeg 21 °C, het was half bewolkt en de windkracht was 1 Bft.

<u>Vleermuizen</u>
Alle vleermuissoorten worden beschermd door de Wet natuurbescherming. Het plangebied is daarom beoordeeld op de mogelijke waarde voor vleermuizen. Hierbij is beoordeeld in hoeverre de bomen binnen het plangebied geschikt zijn als verblijfplaats voor vleermuizen. Er is onder andere gelet op de aanwezigheid en de kenmerken van holtes in de bomen. Ook is gelet op sporen van vleermuizen, zoals keuteltjes, afgebeten insectenvleugels en aanwezigheid van meststrepen bij eventuele invliegopeningen. Daarnaast is er tijdens het veldbezoek beoordeeld of er in en in de directe omgeving van het plangebied potentieel belangrijke vliegroutes en/of foerageergebied aanwezig zijn, zoals bomenrijen, andere groene, lijnvormige landschapselementen, en kleinschalige weilanden en andere half open gebieden. Hierbij is tevens gelet op het aanbod van geschikt foerageergebied in en in de omgeving van het plangebied.

Vogels met een vaste verblijfplaats

Vogels met een vaste verblijfplaats worden jaarrond beschermd door de Wet natuurbescherming. Dit geldt ook voor hun functionele leefomgeving (bijlage 3). Voorbeelden van deze soorten zijn de Buizerd (*Buteo buteo*) en de Sperwer (*Accipiter nisus*). Tijdens de quickscan is het plangebied onderzocht op de aanwezigheid van verblijfplaatsen van vogels met een vaste verblijfplaats en is bepaald welke gevolgen de voorgenomen plannen voor deze vogels met zich meebrengen (zoals verstoring door geluid). Er is onder meer gelet op sporen (braakballen, veren, uitwerpselen, etc.), nesten (o.a. oude kraaiennesten) en waarnemingen van de betreffende vogelsoorten (geluid/zicht/territorium indicerend gedrag). Tevens is bekeken of het plangebied een significant onderdeel zou kunnen zijn van de functionele leefomgeving van een vogelsoort met een vaste verblijfplaats.

Grondgebonden zoogdieren

Tijdens het veldbezoek is beoordeeld in hoeverre het plangebied geschikt leefgebied vormt voor strikt beschermde marterachtigen en andere beschermde grondgebonden zoogdieren. Hierbij is onder andere gelet op de aanwezigheid van sporen van deze soorten, holtes in de bomen en bebouwing, holen, burchten en de aanwezigheid van functionele leefomgeving voor de Boommarter (*Martes martes*), Steenmarter (*Martes foina*), Bunzing (*Mustela putorius*) en Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*).

Reptielen

Tijdens het veldbezoek zal worden beoordeeld in hoeverre het plangebied geschikt leefgebied vormt voor beschermde reptielen. De Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) komt volgens de verspreidingskaarten in de omgeving van het plangebied voor (bijlage 5). Er wordt onder andere gelet op de aanwezigheid van geschikt voortplantingswater, en/of schuilplaatsen in de vorm van stenen, stukken hout of holen.

Amfibieën

Tijdens het veldbezoek zal worden beoordeeld in hoeverre het plangebied geschikt leefgebied vormt voor beschermde amfibieën. De Alpenwatersalamander (*Ichthyosaura alpestris*), Boomkikker (*Hyla arborea*), Poelkikker (*Pelophylax lessonae*), Vinpootsalamander (*Lissotriton helveticus*) en Rugstreeppad (*Epidalea calamita*) zijn eerder, volgens de verspreidingskaarten, binnen enkele kilometers waargenomen (bijlage 5). Er wordt onder andere gelet op de aanwezigheid van geschikt voortplantingswater, een zandige, goed vergraafbare bodem, een pioniersvegetatie, een goed ontwikkelde onderwatervegetatie.

Vaatplanten

Ook zal er gelet worden op de aanwezigheid van en geschiktheid van het gebied voor beschermde soorten vaatplanten.

5. Resultaten

Vleermuizen

In het plangebied staan drie grove dennen (*Pinus sylvestris*) waarin meerdere spechtengaten aanwezig zijn (figuur 5; 81.718-390.996; 81.693-391003; 81.665-390.997). Deze spechtengaten kunnen in potentie worden benut door soorten als de Ruige dwergvleermuis (*Pipistrelllus nathusii*) en de Watervleermuis (*Myotis daubentonii*) als verblijfplaats, met name wanneer deze holtes omhoog zijn uitgerot. Overigens werd op een van deze bomen een Grote bonte specht waargenomen (81.718-390.996), wat indiceert dat het recent gemaakte gaten betreft. Dit kon gedurende het veldbezoek niet worden gecontroleerd aangezien deze spechtengaten te hoog in de boom zaten om deze nader te inspecteren. Hierdoor kan de aanwezigheid van verblijfplaatsen van boombewonende vleermuizen niet met zekerheid worden uitgesloten.

Tijdens het veldbezoek in 2023 is er op nieuw naar vleermuisgeschikte holten en gaten in bomen gezocht. Binnen het plangebied zijn er geen andere bomen met geschikte holten aangetroffen. In de beuken van het ‘sleutelgat’, buiten het plangebied, zijn wel spechtengaten aangetroffen (81.682-390.930; 81.696-390.933; 81.731-390.904 en 81.736-390.876).

Door de aanwezigheid van de bomen, struwelen en ruigtes vormt het plangebied geschikt foerageergebied (foto 3) voor soorten als de Gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*) en de Ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*). Ook kunnen de bosranden van het plangebied die grenzen aan de erevelden en een landweg (noordkant) door vleermuizen worden benut als vliegroute.

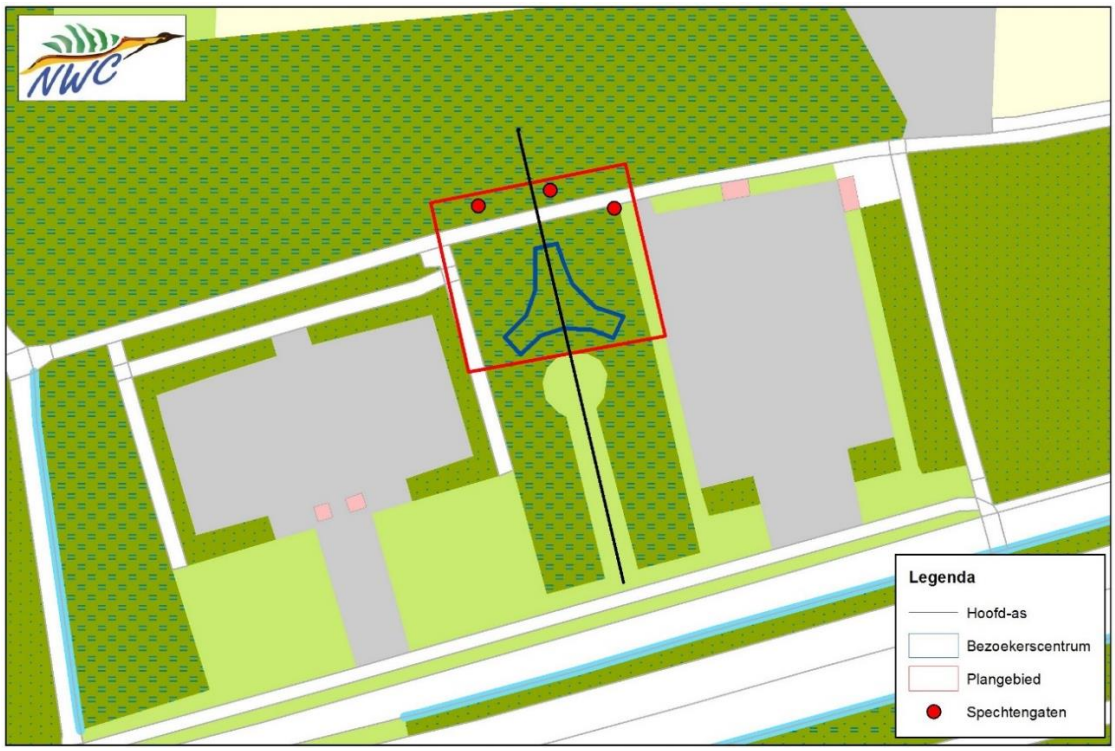

Figuur 5: Locaties van de bomen met spechtengaten (rode stip) in het plangebied (rood omlijnd) ten opzichte van het geplande bezoekerscentrum (blauw omlijnd).

Foto 2: Grove den met zes spechtengaten in het plangebied.

Vogels met een vaste verblijfplaats

Het plangebied is geschikt als functionele leefomgeving voor soorten als de Sperwer (*Accipiter nisus*), de Buizerd (*Buteo buteo*) en de Bosuil (*Strix aluco*). De bomen in het plangebied kunnen dienen als rustplaats voor deze soorten. Tijdens het veldbezoek is een Sperwer (*Accipiter nisus*), middels zicht en geluid waargenomen (81.718-390.988). Ook is ten zuiden van het plangebied een nest van een kraaiachtige aangetroffen die in potentie kan dienen als Sperwerhorst. Binnen het plangebied zijn geen bomen met nesten van vogelsoorten met een vaste verblijfplaats aangetroffen, behalve de Grote bonte specht (*Dendrocopos major*). Gedurende het veldbezoek is geen activiteit nabij het kraaien/eksternest waargenomen.

Door de afwezigheid van bebouwing is het plangebied niet geschikt als nestplaats voor soorten zoals de Huismus (*Passer domesticus*) of de Gierzwaluw (*Apus apus*). Tijdens het veldbezoek zijn ook geen huismussen gezien of gehoord.

Grondgebonden zoogdieren

Tijdens het veldbezoek zijn in en nabij het plangebied geen holen aangetroffen van (strikt) beschermde grondgebonden zoogdiersoorten. Wel is het plangebied (en de

omgeving), door de aanwezigheid van half open bos en (braam)struweel vegetatie geschikt als functionele leefomgeving met voldoende schuil- en foerageermogelijkheden voor soorten als de Bunzing (*Mustela putorius*), de Boommarter (*Martes martes*) en de Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*). In het plangebied zijn op twee locaties vraatsporen aangetroffen van de Eekhoorn op vliegzwammen (Foto 3, p. 23; 81.703-390.948; 81.704-390.972) en ook werden aangevreten kegels van naaldbomen gevonden.

Foto 3: Vliegenzwam met sporen van Eekhoornvraat.

Reptielen

Het plangebied door de aanwezigheid van zandgrond in combinatie met half open bos geschikt als functionele leefomgeving voor de Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*).

Amfibieën

In het plangebied is geen oppervlaktewater aanwezig waardoor de aanwezigheid van voortplantingshabitat voor amfibieën kan worden uitgesloten. Het dichtstbijzijnde wateroppervlak bevindt zich op ongeveer 400 meter, buiten het plangebied. Door de vergraafbaarheid van de zandgrond is deze geschikt om te dienen als rustplaats voor de Rugstreeppad, maar gezien het beboste biotoop wordt deze soort niet verwacht.

Vaatplanten

In het plangebied zijn geen (strikt) beschermde vaatplanten aangetroffen. Het bomenbestand van het plangebied bestaat voornamelijk uit bomen als de Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), Wintereik (*Quercus petraea*), Grove den (*Pinus sylvestris*). Als ondergroei is vegetatie als Lijsterbes, Hulst, Rododendron en verschillende soorten varens aanwezig.

Houtopstanden

Wanneer buiten de bebouwde kom houtopstanden bomen of beplanting verwijderd wordt en de oppervlakte van de totale houtopstand is meer dan 10 are (1000m2), dan moet volgens de Wet natuurbescherming een melding ingediend worden. Het plangebied bevindt zich buiten de bebouwde kom. Echter zal naar verwachting 500 m^2 aan areaal vrij gemaakt worden voor de aanleg van het bezoekerscentrum (Emphasis, 2020). Voor deze oppervlakte geldt geen meldingsplicht.

6. Effecten, verplichtingen en aanbevelingen

Vleermuizen

In het plangebied zijn drie grove dennen aanwezig met spechtenholtes die in potentie kunnen dienen als verblijfplaats voor boombewonende vleermuizen. Tijdens het veldbezoek kon niet worden beoordeeld of deze holtes omhoog liepen en geschikt zijn als verblijfplaats voor vleermuizen. Overigens kunnen deze bomen binnen de huidige plannen blijven staan. Bij het veldbezoek in 2023 zijn enkel spechtengaten buiten het plangebied waargenomen.

Het plangebied is geschikt om te dienen als foerageergebied voor verschillende vleermuissoorten. Met name de bosranden van het plangebied zijn hiervoor geschikt en deze kunnen ook benut worden door vleermuizen als (onderdeel van een) vliegroute. Foerageergebied en vliegroutes zijn beschermd onder de Wet natuurbescherming wanneer deze van essentieel belang voor vleermuizen.

Beplanting is van essentieel belang voor vleermuizen wanneer, geen geschikte alternatieve vliegroutes tussen foerageergebied en verblijfplaats(en) aanwezig zijn; wanneer geen andere element in de omgeving aanwezig is die tijdens slecht weer beschutting kan bieden; wanneer deze een gunstig microklimaat creëren rondom verblijfplaatsen; of wanneer (gedurende bepaalde seizoenen) geen ander foerageergebied in de omgeving aanwezig is (zie ook Bijlage 2). Van alle bovengenoemde scenario's is in dit geval geen sprake en vandaar wordt niet gesproken van essentieel foerageergebied of vliegroutes. In de directe omgeving van het plangebied zijn vergelijkbare bosranden aanwezig die door vleermuizen als foerageergebied kunnen worden benut. Daarnaast kan het worden uitgesloten dat de eventuele functionaliteit van de bosschage in het plangebied als vliegroute voor vleermuizen verloren gaat als gevolg van de geplande ingreep. De randen van de bosschage waarlangs vleermuizen navigeren blijven intact.

Verplichtingen en aanbevelingen

Vleermuizen en hun verblijfplaatsen zijn beschermd door de Wet natuurbescherming (artikel 3.5). De betreffende mogelijk geschikte bomen hoeven binnen de huidige plannen niet te worden gekapt. Echter kunnen verblijvende vleermuizen wel verstoord worden bij het uitvoeren van de werkzaamheden. Om zeker te zijn of vleermuizen ook daadwerkelijk kunnen verblijven in de aangetroffen spechtengaten is het mogelijk om deze te controleren op geschiktheid met behulp van een hoogwerker of een boomklimmer. Aan de hand van de uitkomst kan er passend advies gegeven worden voor de werkzaamheden rekening houdend met de aanwezigheid van vleermuizen.

Vogels met een vaste verblijfplaats

Er zijn geen nesten of verblijfplaatsen van vogels met een vaste verblijfplaats aangetroffen in het plangebied. Wel is een Sperwer waargenomen boven het plangebied en kan worden gesteld dat het plangebied onderdeel uitmaakt van de functionele

leefomgeving van de Sperwer. Iets ten zuiden van het plangebied is een nest van een kraaiachtige aangetroffen die in potentie kan worden benut door de Sperwer. Verder is het plangebied ook geschikt om te dienen als rustplaats voor de Buizerd en de Bosuil. Overigens is hier geen sprake van essentieel functioneel leefgebied aangezien soortgelijk habitat in de omgeving voldoende aanwezig is.

Het kan worden uitgesloten dat het plangebied onderdeel uitmaakt van de functionele leefomgeving van de Huismus. Vanuit de Wet natuurbescherming zijn er geen andere verplichtingen dan de zorgplicht.

Algemene (broed)vogels

Nesten van spechten, vallen onder categorie 5 van jaarrond beschermde nesten (bijlage 3), deze zijn buiten het broedseizoen in principe niet beschermd tenzij er in de omgeving te weinig alternatieve nestgelegenheid voorhanden is. Dit is hier echter niet het geval; er blijven voldoende (oude) bomen en bospercelen in de omgeving bestaan die als leefgebied en nestplaats kunnen fungeren. Daarnaast blijven de betreffende bomen (met holten) behouden.

De aanwezige vegetatie binnen het plangebied biedt broedgelegenheid voor algemene vogelsoorten. Deze nesten zijn beschermd op het moment dat ze in gebruik zijn. Door de voorgenomen groenverwijdering kan mogelijk verstoring of vernieling van legsels optreden. Om overtredingen van de verbodsbepalingen uit de Wet natuurbescherming te voorkomen wordt geadviseerd de vegetatie buiten het broedseizoen te verwijderen. Voor het broedseizoen kan globaal de periode maart tot en met augustus worden aangehouden. Indien werkzaamheden in het broedseizoen plaatsvinden dient vóór aanvang een broedvogelinspectie uitgevoerd te worden door een ecologisch deskundige.

Grondgebonden zoogdieren

Tijdens de quickscan zijn geen vaste verblijfplaatsen van grondgebonden zoogdieren in het plangebied aangetroffen. Wel maakt het plangebeid onderdeel uit van de functionele leefomgeving van de Eekhoorn. Daarnaast is het plangebied geschikt om te fungeren als onderdeel van de functionele leefomgeving van marterachtigen als de Bunzing en de Boommarter. Echter is er voldoende areaal van gelijkwaardige kwaliteit in de directe omgeving van het plangebied aanwezig en vervult het plangebied geen essentiele rol voor deze soorten gezien het kleine opperevlakte. Hierdoor zijn er geen verdere verplichtingen ten aanzien van deze soortgroep behalve de zorgplicht.

Herpetofauna

Op basis van de quickscan worden geen beschermde amfibieen verwacht. Wel is het plangebied geschikt bevonden om te dienen als functionele leefomgeving voor de Levendbarende hagedis. Ook op basis van de verspreidingsgegevens van deze soort kan aanwezigheid van levendbarende hagedissen niet worden uitgesloten.

Verplichtingen en aanbevelingen

Levendbarende hagedissen zijn beschermd onder artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming. Het kan niet worden uitgesloten dat bij de geplande werkzaamheden individuen van de Levendbarende hagedis worden verstoord. Aanvullend onderzoek met behulp van herpetoplaten is benodigd in de periode tussen half april tot en met september. Deze herpetoplaten worden verspreid door het plangebied geplaatst en dienen driemaal te worden gecontroleerd, waarbij de spreiding tussen de eerste en de laatste controle minimaal een maand betreft.

Houtopstanden

Omdat de verwachte oppervlakte bomen die gekapt gaan worden kleiner is dan de oppervlakte voor de meldingsplicht is er geen meldingsplicht noodzakelijk. Wanneer het te kappen oppervlakte toch groter zal worden moet minstens 4 weken voor de kap een melding ingediend worden bij de Omgevingsdienst Brabant Noord.

Geluidshinder en overige storingsfactoren

In de nieuwe situatie bestaat de kans op verstoring door geluid en andere factoren door een toename van menselijke activiteit in en rondom het bezoekerscentrum. Hierdoor bestaat de kans dat verschillende soorten fauna in een bepaalde straal rond het bezoekerscentrum worden verstoord. Dit kan leiden tot lagere (broed)dichtheden van fauna rond het bezoekerscentrum in vergelijking met de oude situatie.

Kennis betreffende het effect van geluidshinder op Natura 2000 soorten is beperkt. Daarnaast is er geen inzicht van de effecten van geluidsverstoring op de populatie dynamiek van soorten. Van verschillende soorten vogels zijn grenswaarden in dB(A) bekend waarbij verstoring optreed. Verstoring is binnen deze onderzoeken vastgesteld door verlaagde broeddichtheden rond de bron van geluidsemissie. In tabel 1 staat een overzicht van de bepaalde grenswaarden gegeven van soorten die in het plangebied voor kunnen komen (Kleijn., 2008).

Tabel 1: Te verwachten soorten in het plangebied waarvoor op wetenschappelijke betrouwbare wijze grenswaarden van verstoring door geluid zijn vastgesteld. De weergegeven grenswaarde in de tabel betreft een etmaal gemiddelde Bron: (Kleijn., 2008)

Soort	Geluidsbron	Grenswaarde in dB (A)	Verstoringsindicatie	Habitat
Boompieper	Autoweg	52	Broeddichtheden	Naaldbos
Ekster	Autoweg	46	Broeddichtheden	Loofbos
Ekster (1984)	Autoweg	52	Broeddichtheden	Loofbos
Fazant	Autoweg	53	Broeddichtheden	Loofbos
Fazant	Autoweg	40	Broeddichtheden	Loofbos
Fazant (1984)	Autoweg	38	Broeddichtheden	Loofbos
Fitis	Autoweg	39	Broeddichtheden	Loofbos
Fitis	Autoweg	38	Broeddichtheden	Loofbos

Fitis (1984)	Autoweg	40	Broeddichtheden	Loofbos
Fitis (1986)	Autoweg	31	Broeddichtheden	Loofbos
Gaai (1986)	Autoweg	56	Broeddichtheden	Loofbos
Houtduif (1986)	Autoweg	43	Broeddichtheden	Loofbos
Houtsnip	Autoweg	56	Broeddichtheden	Loofbos
Koekoek	Autoweg	49	Broeddichtheden	Loofbos
Koekoek (1986)	Autoweg	36	Broeddichtheden	Loofbos
Winterkoning (1986)	Autoweg	47	Broeddichtheden	Loofbos

Uit de resultaten van deze studies blijkt dat grenswaarden voor verschillende soorten aanzienlijk verschillen en voor bovengenoemde soorten uiteenlopen tussen de 31 en 56 dB (A). De aangegeven grenswaarden uit tabel 1 betreffen etmaalgemiddelden. Overigens dienen de grenswaarden voorzichtig te worden geïnterpreteerd aangezien bij alle studies naast geluidshinder overige verstorende effecten niet konden worden uitgesloten.

Door de realisatie van het bezoekerscentrum en de daardoor verhoogde menselijke activiteit zal het etmaalgemiddelde in dB (A) toenemen. Ter indicatie; de geluidsemissie van een normale conversatie is 60 dB(A), fluisteren is 30 dB(A) en een gillend kind is 90 dB(A). Het is moeilijk te bepalen in welke mate geluidsemissie door het nieuwe bezoekerscentrum zal toenemen. Een etmaal gemiddelde van 60dB (A) wordt in dit geval redelijk geacht.

Als de afstand tot een geluidsbron verdubbeld wordt, neemt de hoeveelheid decibel af met 6 dB (Minnaert, 1939). Standaard wordt geluid op een afstand van 1 m gemeten. Op een afstand van 2 m van een gesprek van 50 dB betreft het geluidsniveau dus 44 dB. Uitgaande van deze gegevens zal een geluidsbron op een afstand van 32 meter 30 dB(A) minder luid hoorbaar zijn (tabel 2). Bij een etmaalgemiddelde van 60 dB(A) dient dus rekening te worden gehouden met verstoring binnen een straal van 32 meter (uitgaande van de laagst vastgestelde grenswaarde van 31dB(A)). Eventuele dempende effecten zijn hierbij buiten beschouwing gelaten, overigens bieden loofbomen in de winter ook nauwelijks geluidsdemping.

Tabel 2: Afname van geluidssterkte in decibels in relatie tot de afstand van de geluidsemissie bron.

Afstand in meters tot de bron van geluidsemissie	Afname dB(A)
2	6
4	12
8	18
16	24
32	30

Spiegelende wanden

Bij het nieuwe bezoekerscentrum worden volgens de huidige plannen spiegelende wanden toegepast. Grote ramen en glazen gevels kunnen risico's vormen voor vogels, met name in een groene omgeving aangezien vogels geen verschil zien tussen een weerspiegeling van een groene omgeving en een 'echte' groene omgeving en is de kans op botsingen aanzienlijk. In tekstvak 2 staan te treffen maatregelen weergegeven om deze kans te verkleinen.

Tekstvak 2: Te treffen maatregelen gericht op het verminderen van de doorzichtigheid en reflectie.
Bron: Vogelbescherming 2021

- Pas glasmarkering toe op grote ramen. Een fijnmazig patroon van verticale strepen werkt het best, maar ook andere fijnmazige patronen die aansluiten bij de architectuur van het gebouw zijn mogelijk. Plaats de strepen op maximaal 10 centimeter onderlinge afstand. De strepen zelf moeten minimaal 0,5 centimeter breed zijn, waarbij 2 centimeter gangbaar is.
- Vervang reflecterende materialen waar omliggend groen in gereflecteerd wordt door matte, niet reflecterende materialen. Denk bijvoorbeeld aan mat of gezandstraald glas. Houd hierbij ook rekening met de toekomstige hoogte van de beplanting. Bestaand spiegelglas kan beplakt worden met folie.
- Er bestaat ook glas met een voor mensen onzichtbaar UV-patroon. Veel vogels, zoals zangvogels, kunnen de UV-reflectie wel zien. De effectiviteit van dit glas hangt dus af van de vogelsoort en van de lichtomstandigheden. Kies daarom bij voorkeur zichtbare markeringen.
- Tref de bovengenoemde maatregelen aan de buitenzijde van de ramen. Lamellen of jaloezieën aan de binnenkant vormen geen alternatief. Deze voorkomen de reflectie niet en zijn niet permanent aanwezig.

Conclusies Gebiedsbescherming Natura 2000 en NNN/NNB

Voor de gebiedsbescherming van het NNN-gebied en het Natura 2000 gebied waar het plangebied onder valt en wat vlak naast het plangebied gelegen is zijn stikstof, geluidsoverlast en de spiegelende wanden.

Om inzicht te krijgen in de toe- of afname van de stikstofdepositie in het nabijgelegen Natura 2000 gebied dient een AERIUS berekening uitgevoerd te worden waarin in ieder geval de aanlegfase en gebruikersfase wordt getoetst aan de huidige situatie binnen het plangebied. Hierin is het belangrijk om de toename van verkeerbewegingen door het beoogde bezoekerscentrum goed wordt ingeschat.

Om de effecten van de andere verstoringsfactoren binnen het plangebied in kaart te brengen dient een nee tenzij toets uitgevoerd worden. Dit is nodig omdat het plangebied onderdeel uitmaakt van NNN/NNB. Hierin dienen de verstoringsfactoren op het aanwezige natuurbeheertype getoetst te worden.

Voor de verstoring door geluid en de spiegelende wanden dienen maatregelen genomen te worden om de verstoring zoveel mogelijk te beperken. De maatregelen in het tekstvak op pagina 25 zijn opties die uitgevoerd kunnen worden om de effecten van de wanden te verminderen. Voor de verstoring door geluid zijn meerdere mogelijkheden om deze te

mitigeren. Er kan gebruikt worden van geluiddempend materiaal in het bezoekerscentrum verwerkt worden. Daarnaast wordt het aangeraden de openingstijden van het bezoekerscentrum te limiteren zodat het enkel tijdens zonsopgang open is. Hierdoor ontstaat een periode van lagere geluidsverstoring. Verder is het een optie om langs de weg geluidsbarrières aan te brengen. Deze verminderen de geluidsdruk van het toegenomen verkeer richting het bezoekerscentrum. Daarnaast geldt voor de gebiedsbescherming de zorgplicht.

Zorgplicht

Tenslotte geldt voor alle plant- en diersoorten (ook de onbeschermde) de zorgplicht. Deze houdt in dat mogelijke nadelige gevolgen voor planten en dieren, voor zover redelijk, zoveel mogelijk vermeden moeten worden. Manieren om aan de zorgplicht te voldoen zijn bijvoorbeeld:

- Het materieel/de persoon die de ingreep uitvoert dient zodanig gepositioneerd te zijn dat eventueel aanwezige dieren een vrije vluchtroute hebben naar een bereikbaar en veilig alternatief habitat;
- Er wordt gelegenheid gegeven aan amfibieën en grondgebonden zoogdieren, die tijdens de werkzaamheden worden gevonden, te vluchten of zich te verplaatsen naar een schuilplaats buiten het bereik van de werkzaamheden. Dit gebeurt door onder andere vegetatie of bodemmateriaal (takken, stronken, steenhopen) gefaseerd te verwijderen;
- In verband met verstoring van aanwezige dieren worden de werkzaamheden zoveel mogelijk overdag uitgevoerd.

Referenties

BIJ12, 2017. *Kennisdocument Gewone dwergvleermuis Pipistrellus pipistrellus.* Versie 1.0, juli 2017. https://www.bij12.nl/assets/BIJ12-2017-004-Kennisdocument-Gewone-dwergvleermuis-1.0.pdf

BIJ12, 2017. *Kennisdocument Ruige dwergvleermuis Pipistrellus nathusii.* Versie 1.0, juli 2017. https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/BIJ12-2017-018-Kennisdocument-Ruige-dwergvleermuis-1.0.pdf

Emphasis Ruimtelijke Ordening en Juridisch Advies, 2020. *Toelichting Bestemmingsplan Bezoekerscentrum Ruytershoveweg.*

Kleijn, 2008. *Effecten van geluid op wilde soorten – implicaties voor soorten betrokken bij de aanwijzing van Natura 2000 gebieden.* Alterra-rapport 1705, ISSN 1566-7197

M.G.J. Minnaert, 1939. *De natuurkunde van 't vrije veld, Deel 2: Geluid, warmte, elektriciteit. Hoofdstuk 1: De voortplanting van het geluid.*

Netwerk Groene Bureaus, 2017. *Soortinventarisatieprotocollen in het kader van de Wet natuurbescherming (versie juli 2017).*

Vogelbescherming, 2021. *Factsheet voorkom raamslachtoffers.* Geraadpleegd via: https://bouwnatuurinclusief.nl/images/global/Voorkom-raamslachtoffers.pdf

Ravon.nl

Sovon.nl

Waarneming.nl

Zoogdiervereniging.nl

Bijlage 1: Beschermde soorten Wet natuurbescherming

In het kader van de Wet natuurbescherming worden alle in Europa voorkomende en in het wild levende vogels en onderstaande soorten uit overige soortgroepen beschermd:

Amfibieën
Habitatrichtlijn
Boomkikker
Geelbuikvuurpad
Heikikker
Kamsalamander
Knoflookpad
Poelkikker
Rugstreeppad
Vroedmeesterpad

Overige soorten
Alpenwatersalamander
Bruine kikker
Gewone pad
Kleine watersalamander
Meerkikker
Middelste groene kikker/bastaard kikker
Vinpootsalamander
Vuursalamander

Vissen
Habitatrichtlijn
Houting
Steur

Overige soorten
Beekdonderpad
Beekprik
Elrits
Gestippelde alver
Grote modderkruiper
Kwabaal

Zeezoogdieren
Habitatrichtlijn
Bruinvis
Bultrug
Butskop
Dwergpotvis
Gestreepte dolfijn
Dwergvinvis
Gewone dolfijn
Gewone spitsdolfijn
Gewone vinvis
Griend
Grijze dolfijn
Kleine zwaardwalvis
Narwal
Noordse vinvis
Orca
Potvis
Spitsdolfijn van gray
Tuimelaar
Walrus
Witflankdolfijn
Witsnuitdolfijn
Witte dolfijn

Vleermuizen
Habitatrichtlijn
Baardvleermuis
Bechsteins vleermuis
Bosvleermuis
Brandts vleermuis
Franjestaart
Gewone dwergvleermuis
Gewone grootoorvleermuis
Grijze grootoorvleermuis
Grote hoefijzerneus
Grote rosse vleermuis
Ingekorven vleermuis
Kleine dwergvleermuis
Kleine hoefijzerneus
Laatvlieger
Meervleermuis
Mopsvleermuis
Noordse vleermuis
Rosse vleermuis
Ruige dwergvleermuis
Tweekleurige vleermuis
Vale vleermuis
Watervleermuis

Landzoogdieren
Habitatrichtlijn
Bever
Hamster
Hazelmuis
Lynx
Noordse woelmuis
Otter
Wilde kat
Wolf

Overige soorten
Aardmuis
Boommarter
Bosmuis
Bunzing
Damhert
Das
Dwergmuis
Dwergspitsmuis
Edelhert
Eekhoorn
Egel
Eikelmuis
Gewone bosspitsmuis
Gewone zeehond
Grijze zeehond
Grote bosmuis
Haas
Hermelijn
Huisspitsmuis
Konijn
Molmuis
Ondergrondse woelmuis
Ree
Rosse woelmuis
Steenmarter
Tweekleurige bosspitsmuis
Veldmuis
Veldspitsmuis
Vos
Waterspitsmuis
Wezel
Wild zwijn
Woelrat

Kreeftachtigen
Overige soorten
Europese rivierkreeft

Weekdieren
Habitatrichtlijn
Bataafse stroommossel
Platte schijfhoren

Sporenplanten-bladmossen

Habitatrichtlijn

Geel schorpioenmos

Tonghaarmuts

Sporenplanten-varens

Habitatrichtlijn

Kleine vlotvaren

Overige soorten

Blaasvaren

Groensteel

Schubvaren

Zaadplanten

Habitatrichtlijn

Drijvende waterweegbree

Groenknolorchis

Kruipend moerasscherm

Liggende raket

Zomerschroeforchis

Overige soorten

Akkerboterbloem

Akkerdoornzaad

Akkerogentroost

Beklierde ogentroost

Berggamander

Bergnachtorchis

Blauw guichelheil

Bokkenorchis

Bosboterbloem

Bosdravik

Brave hendrik

Brede wolfsmelk

Breed wollegras

Bruinrode wespenorchis

Dennenorchis

Dreps

Echte gamander

Franjegentiaan

Geelgroene wespenorchis

Geplooide vrouwenmantel

Getande veldsla

Gevlekt zonneroosje

Glad biggenkruid

Gladde zegge

Groene nachtorchis

Groot spiegelklokje

Grote bosaardbei

Grote leeuwenklauw

Honingorchis

Kalkboterbloem

Kalketrip

Karthuizeranjer

Karwijselie

Kleine ereprijs

Kleine schorseneer

Kleine wolfsmelk

Kluwenklokje

Knollathyrus

Knolspirea

Korensla

Kranskarwij

Kruiptijm

Lange zonnedauw

Liggende ereprijs

Moerasgamander

Muurbloem

Naakte lathyrus

Naaldenkervel

Pijlscheefkelk

Roggelelie

Rood peperboompje

Rozenkransje

Ruw parelzaad

Scherpkruid

Schubzegge

Smalle raai

Spits havikskruid

Steenbraam

Stijve wolfsmelk

Stofzaad

Tengere distel

Tengere veldmuur

Trosgamander

Veenbloembies

Vliegenorchis

Vroege ereprijs

Wilde averuit

Wilde ridderspoor

Wilde weit

Wolfskers

Zandwolfsmelk

Zinkviooltje

Zweedse kornoelje

Dagvlinders

Habitatrichtlijn

Apollovlinder

Boszandoog

Donker pimpernelblauwtje

Grote vuurvlinder

Moerasparelmoer-vlinder

Pimpernelblauwtje

Tijmblauwtje

Zilverstreephooi-beestje

Overige soorten

Aardbeivlinder

Bosparelmoer-vlinder

Bruin dikkopje

Bruine eikenpage

Duinparelmoer-vlinder

Gentiaanblauwtje

Grote parelmoervlinder

Grote vos

Grote weerschijnvlinder

Iepenpage

Kleine heivlinder

Kleine ijsvogelvlinder

Kommavlinder

Sleedoornpage

Spiegeldikkopje

Veenbesblauwtje

Veenbesparel-moervlinder

Veenhooibeestje

Veldparelmoer-vlinder

Zilveren maan

Nachtvlinders

Habitatrichtlijn

Teunisbloempijl-staart

Haften

Habitatrichtlijn

Oeveraas

Libellen

Habitatrichtlijn

Bronslibel

Gaffellibel

Gevlekte witsnuitlibel

Groene glazenmaker

Mercuurwaterjuffer

Noordse winterjuffer

Oostelijke witsnuitlibel

Rivierrombout

Sierlijke witsnuitlibel

Overige soorten

Beekrombout

Bosbeekjuffer

Donkere waterjuffer

Gevlekte glanslibel

Gewone bronlibel

Hoogveenglanslibel

Kempense heidelibel

Speerwaterjuffer

Kevers

Habitatrichtlijn

Brede geelrandwaterroof-kever

Gestreepte waterroofkever

Juchtleerkever

Vermiljoenkever

Overige soorten

Vliegend hert

Reptielen

Habitatrichtlijn

Dikkopschildpad

Gladde slang

Kemp's zeeschildpad

Lederschildpad

Muurhagedis

Soepschildpad

Zandhagedis

Overige soorten

Adder

Hazelworm

Levendbarende hagedis

Ringslang

Bijlage 2: Vleermuizen en ruimtelijke ingrepen

Vleermuizen en hun leefgebied worden beschermd door de Wet natuurbescherming. In deze wet is bepaald dat in het geval van een ruimtelijke ingreep ruim van tevoren bekeken moet worden of de ingreep nadelige invloed kan hebben op vleermuizen en hoe hiermee omgegaan moet worden.

Verblijfplaatsen
Vleermuizen maken het hele jaar door gebruik van verschillende verblijfplaatsen (o.a. in bomen en gebouwen). Vleermuisverblijfplaatsen zijn op te delen in verschillende typen: winterverblijfplaats (waar overwinterd wordt), dagkwartieren (waar de mannetjes in de kraamkolonieperiode overdag zitten, alleen of in kleine groepjes), kraamkolonies (vrouwtjes en hun jongen, vaak in grote groepen), paar-verblijven (waar gepaard wordt, vaak in het najaar, soms gelijk aan de winterverblijfplaats) en tussenkwartieren (gebruikt in de periode tussen overwinteren en de zomerperiode in). Per type verblijfplaats gebruiken vleermuizen vaak meerdere verblijven waar tussen gewisseld wordt, bijvoorbeeld wanneer elders het klimaat geschikter is of om aan parasieten te ontkomen. Vleermuizen zijn wel zeer honkvast wat betreft de typen verblijven die ze gebruiken. Dit betekent dat hun verblijven belangrijk zijn voor instandhouding van de populatie en dat deze daarom beschermd worden door de wet.

Sinds mei 2009 is het Vleermuisprotocol vastgesteld. Dit is opgesteld door het Netwerk Groene Bureaus en de Zoogdiervereniging VZZ in overleg met de Dienst Landelijk Gebied (DLG) en de Gegevensautoriteit Natuur (GaN). Het protocol dient als leidraad voor het bepalen hoe en hoe vaak geïnventariseerd moet worden om te voldoen aan de wetgeving. Voor het bepalen of een gebouw of een potentieel geschikte boom van belang is als vleermuisverblijfplaats, is over het algemeen een langlopend onderzoek nodig (van april/mei t/m september/oktober) en zijn 4 tot 7 bezoeken nodig. Om onnodige vertraging te voorkomen, wordt daarom aangeraden om in de planning van de voorgenomen plannen rekening te houden met deze onderzoeksperiode.

Maatregelen ten behoeve van vleermuizen zijn nodig:
- indien sprake is van een verblijfplaats die van significant belang is of zou kunnen zijn en/of;
- indien vleermuizen aangetroffen zijn.

Er is sprake van een significant belangrijke verblijfplaats (ook wel vaste verblijfplaats genoemd, een verblijfplaats die van belang is voor een populatie) als:
- er sprake is van een kraamkolonie;
- er sprake is van een belangrijke overwinteringsplaats of paarplaats;
- er geen alternatieve verblijfplaatsen in de directe omgeving beschikbaar zijn;
- de gunstige staat van instandhouding van de (populatie van) de soort in het geding is bij het verdwijnen van de verblijfplaats.

De te nemen maatregelen moeten er voor zorgen dat verbodsbepalingen uit de Wet natuurbescherming niet overtreden worden. Dit betekent dat er geen dieren gedood, verwond of actief verstoord mogen worden en dat in geval van significant belangrijke verblijfplaatsen deze behouden moeten blijven of anders tijdig op een goede manier vervangen dienen te worden. De functie die het leefgebied voor de betreffende populatie vervult, moet onverminderd blijven bestaan.

Om te voorkomen dat dieren gedood, verwond of actief verstoord worden, kunnen de volgende mitigerende maatregelen nodig zijn:

- niet slopen in de winterslaapperiode (in deze periode kan zelden met zekerheid worden vastgesteld dat vleermuizen afwezig zijn in een potentieel geschikt en onoverzichtelijk object, omdat ze dan ook 's nachts passief zijn. Dat maakt ze in deze periode overigens extra kwetsbaar);
- vlak voor de sloop onderzoeken of er individuen aanwezig zijn in het te slopen object. Zijn deze wel aanwezig dan geldt dat gewacht moet worden tot het dier of de dieren weg zijn.

Om zeker te weten of de mitigerende maatregelen voldoende zijn kan een ontheffing aangevraagd worden bij de provincie waarin de ingreep plaatsvindt. Een afwijzingsbrief, die stelt dat geen ontheffing nodig is, 'omdat als de voorgestelde maatregelen genomen worden er immers geen verboden overtreden worden' geldt als goedkeuring van de voorgestelde maatregelen. Zijn de maatregelen niet voldoende, dan moeten deze aangepast worden. Als dat niet mogelijk is of wanneer compenserende maatregelen nodig zijn (bijvoorbeeld aanbieden van alternatieve verblijfplaatsen), is een ontheffing nodig. Deze wordt alleen verstrekt in geval van projecten waarbij sprake is van een groot openbaar belang.

Jachtgebied en vliegroutes

Naast verblijfplaatsen bestaat het leefgebied van vleermuizen ook uit foerageergebied en vliegroutes (vaak bomenrijen of waterlopen). Deze zijn ook beschermd als zij van significant belang zijn. Zij gelden als significant belangrijk indien bij aantasting de functionaliteit van de verblijfplaats(en) in het geding komt. Is dat het geval, dan zijn maatregelen nodig die dit voorkomen, anders is een ontheffing nodig. Ook hier geldt dat deze alleen verstrekt wordt in geval van projecten waarbij sprake is van een groot openbaar belang.

Bijlage 3: Vogels en ruimtelijke ingrepen

Als mitigerende maatregelen genomen kunnen worden om de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats te garanderen, hoeft geen ontheffing van de Wet natuurbescherming aangevraagd te worden. Om zeker te weten of de mitigerende maatregelen voldoende zijn en er inderdaad geen ontheffing nodig is, kan een ontheffing aangevraagd worden om de maatregelen (goed) te laten keuren. Indien goedgekeurd, wordt door de provincie een “positieve afwijzing” afgegeven.
Als geen maatregelen genomen kunnen worden om de functionaliteit van de voortplantings- en/of rust- en verblijfplaats te garanderen of wanneer compenserende maatregelen nodig zijn (bijvoorbeeld het aanbieden van alternatieve verblijfplaatsen), dient een ontheffing aangevraagd te worden op grond van een wettelijk belang uit de Vogelrichtlijn.

De aanvraag wordt beoordeeld op de volgende punten:

- Is er een wettelijk belang?
- Is er een andere bevredigende oplossing?
- Komt de gunstige staat van instandhouding in gevaar?

“Ruimtelijke inrichting en ontwikkeling” of een “dwingende reden van groot openbaar belang” gelden echter niet als een wettelijk belang. Dit betekent dat de provincie in het kader van ruimtelijke ingrepen alleen een positieve afwijzing af kan geven.

Bescherming van vogelnesten
Artikel 3.1 lid 2 uit de Wet natuurbescherming luidt:
“Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen”.

Voorafgaand en tijdens de werkzaamheden moet rekening gehouden worden met eventueel aanwezige vogelnesten. Er is sprake van een nest wanneer er nestindicatief gedrag is waargenomen en/of er een broedsel aanwezig is. Het vernielen of beschadigen van een nest is verboden. Dit geldt voor alle vogelsoorten. De meeste vogels maken echter elk broedseizoen een nieuw nest of zijn goed in staat om een nieuw nest te maken. Deze vogelnesten voor eenmalig gebruik vallen alleen onder de bescherming van de Wnb wanneer het in gebruik is (tijdens het broedseizoen). Wanneer een dergelijk nest niet in gebruik is, is geen ontheffing nodig voor het vernielen of beschadigen ervan.
Verstoring van vogels is ook verboden, maar er bestaat een uitzondering voor verstoring die niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort (artikel 3.1 lid 5 Wnb). Dit betekent dat verstoring tijdens het broedseizoen toegestaan is, mits de staat van instandhouding van de betreffende vogelsoort gewaarborgd blijft.

Een (beperkt) aantal soorten bewoont het nest permanent of keert elk jaar terug naar hetzelfde nest. Verblijfplaatsen van deze vogelsoorten zijn niet alleen beschermd wanneer ze in gebruik zijn, maar het hele jaar:

1. Nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats (voorbeeld: Steenuil).
2. Nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer

honkvast zijn of afhankelijk zijn van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeeld: Roek, Gierzwaluw en Huismus).

3. Nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeeld: Ooievaar, Kerkuil en Slechtvalk).
4. Vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen (voorbeeld: Boomvalk, Buizerd en Ransuil).

Tot slot is er nog een categorie 5: Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen. Voor deze soorten is extra onderzoek nodig, ook al zijn hun nesten niet jaarrond beschermd; deze soorten zijn namelijk *wel* jaarrond beschermd als zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden dat rechtvaardigen.

Hieronder de lijst met jaarrond beschermde vogelnesten:

Nesten van de volgende soorten zijn jaarrond beschermd indien ze nog in functie zijn:

Boomvalk	*Falco subbuteo*
Buizerd	*Buteo buteo*
Gierzwaluw	*Apus apus*
Grote gele kwikstaart	*Motacilla cinerea*
Havik	*Accipiter gentilis*
Huismus	*Passer domesticus*
Kerkuil	*Tyto alba*
Oehoe	*Bubo bubo*
Ooievaar	*Ciconia ciconia*
Ransuil	*Asio otus*
Roek	*Corvus frugilegus*
Slechtvalk	*Falco peregrinus*
Sperwer	*Accipiter nisus*
Steenuil	*Athene noctua*
Wespendief	*Pernis apivorus*
Zwarte wouw	*Milvus migrans*

Nesten van de volgende soorten zijn niet jaarrond beschermd (categorie 5), maar hiervan is inventarisatie wel gewenst:

Blauwe reiger	*Ardea cinerea*
Boerenzwaluw	*Hirundo rustica*
Bonte vliegenvanger	*Ficedula hypoleuca*
Boomklever	*Sitta europaea*
Boomkruiper	*Certhia brachydactyla*
Bosuil	*Strix aluco*
Brilduiker	*Bucephala clangula*
Draaihals	*Jynx torquilla*
Eider	*Somateria mollissima*
Ekster	*Pica pica*
Gekraagde roodstaart	*Phoenicurus phoenicurus*
Glanskop	*Parus palustris*
Grauwe vliegenvanger	*Muscicapa striata*
Groene specht	*Picus viridis*
Grote bonte specht	*Dendrocopos major*
Hop	*Upupa epops*
Huiszwaluw	*Delichon urbica*
IJsvogel	*Alcedo atthis*
Kleine bonte specht	*Dendrocopos minor*
Kleine vliegenvanger	*Ficedula parva*
Koolmees	*Parus major*
Kortsnavelboomkruiper	*Certhia familiaris macrodactyla*
Oeverzwaluw	*Riparia riparia*
Pimpelmees	*Parus caeruleus*
Raaf	*Corvus corax*
Ruigpootuil	*Aegolius funereus*
Spreeuw	*Sturnus vulgaris*
Tapuit	*Oenanthe oenanthe*
Torenvalk	*Falco tinnunculus*
Zeearend	*Haliaeëtus albicilla*
Zwarte kraai	*Corvus corone*
Zwarte mees	*Parus ater*
Zwarte roodstaart	*Phoenicurus ochruros*
Zwarte specht	*Dryocopus martius*

Bijlage 4: Schetsontwerp van het toekomstige bezoekerscentrum

Bijlage 5: NDFF verspreidingskaarten

Grondgebonden zoogdieren

<u>Boommarter</u>

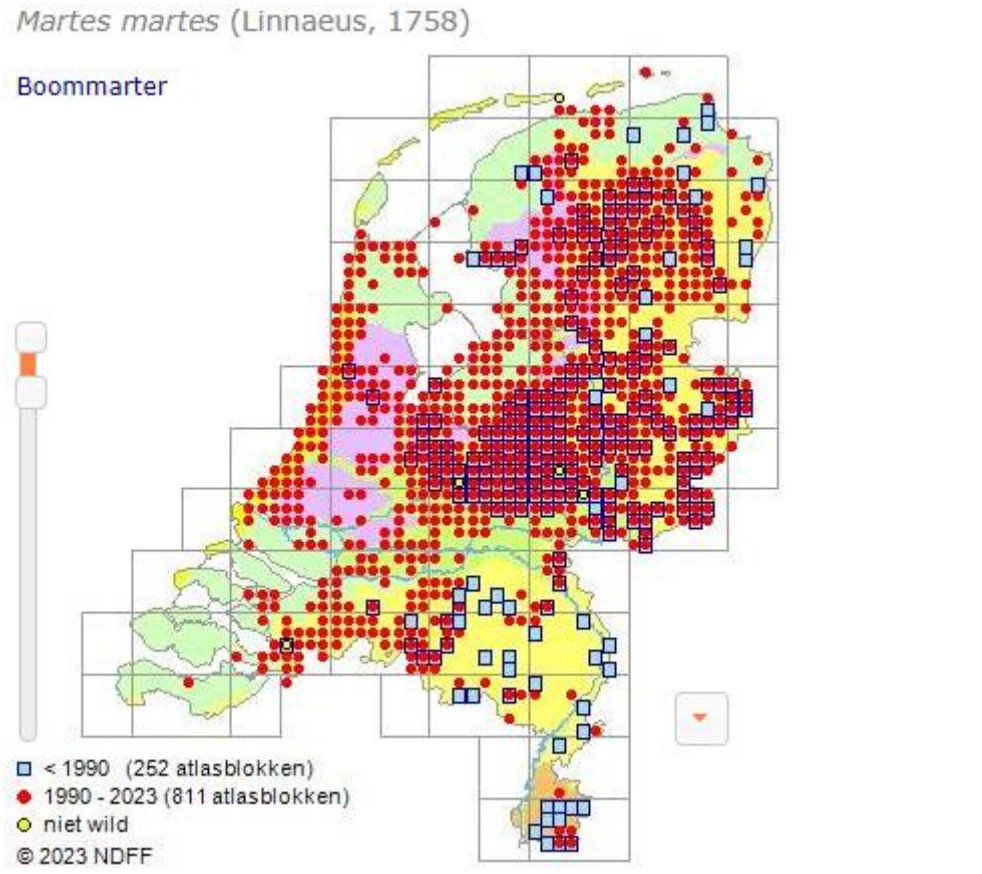

2018-07-22 2023-07-21 Alleen goedgekeurd 1km-grid Filter

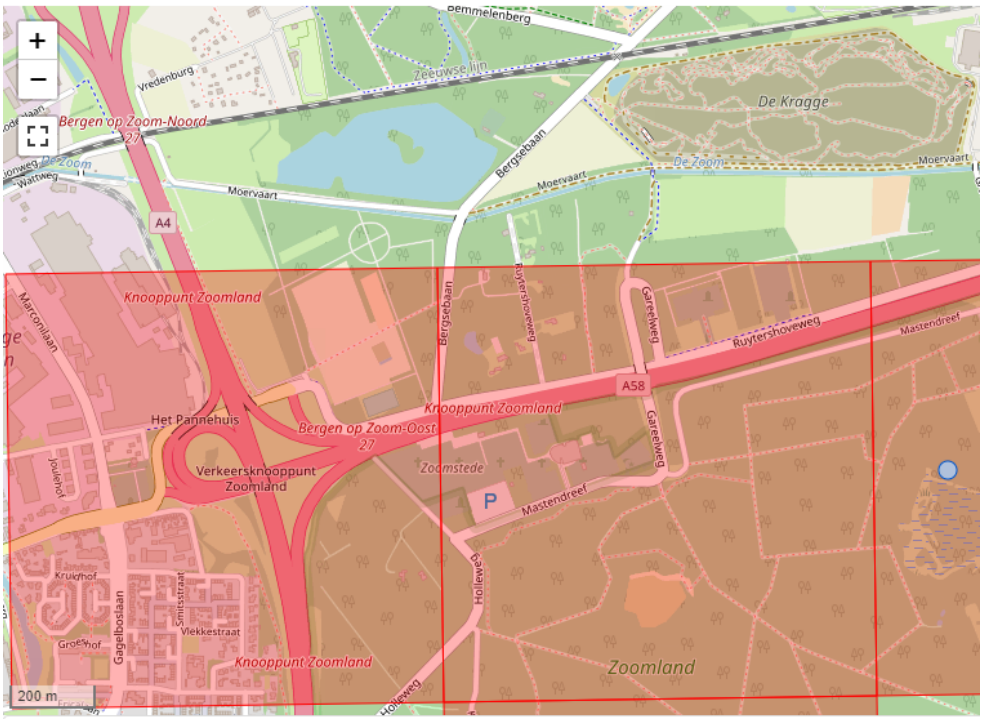

Eekhoorn

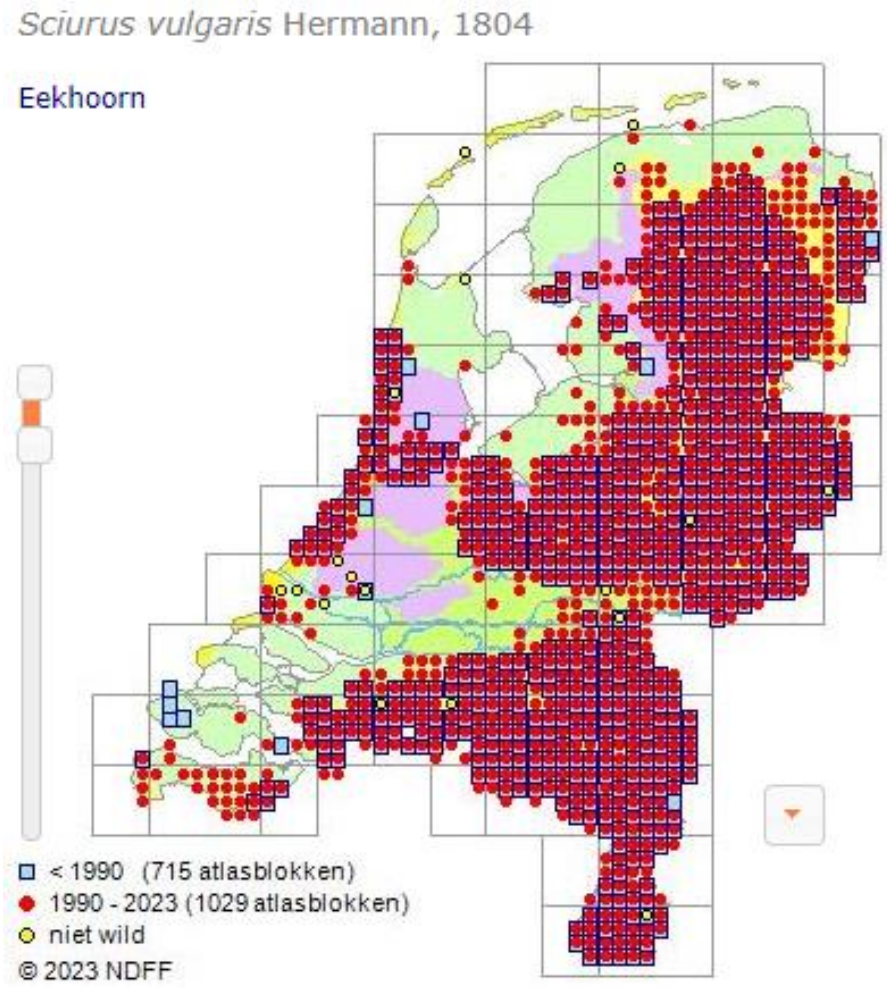

2018-01-22 2023-07-21 Alleen goedgekeurd 1km-grid Filter

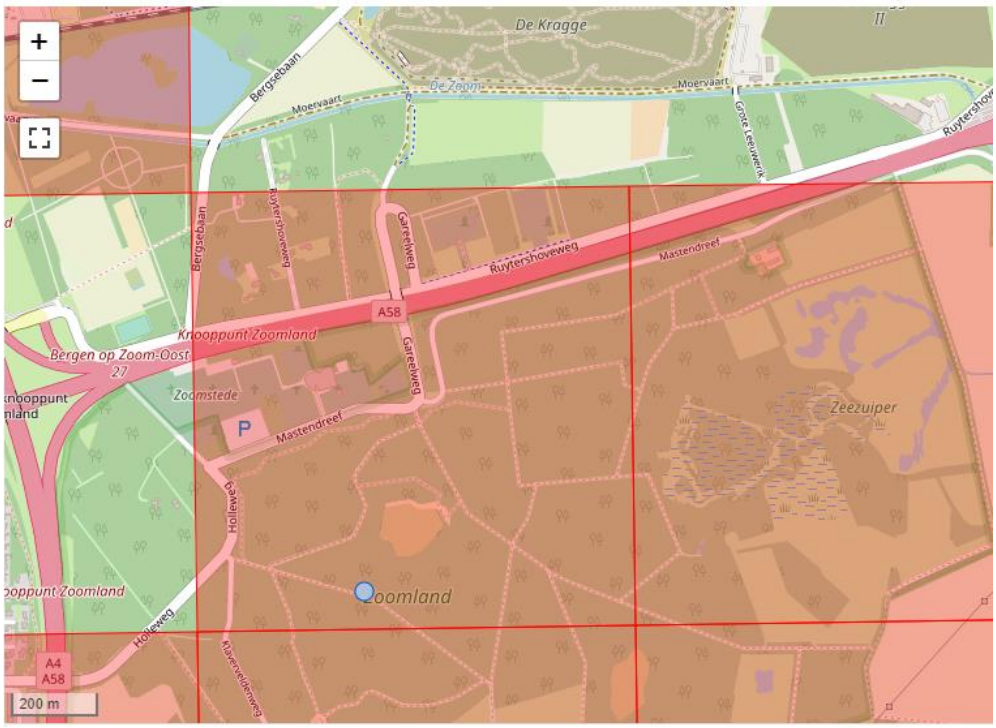

Bunzing

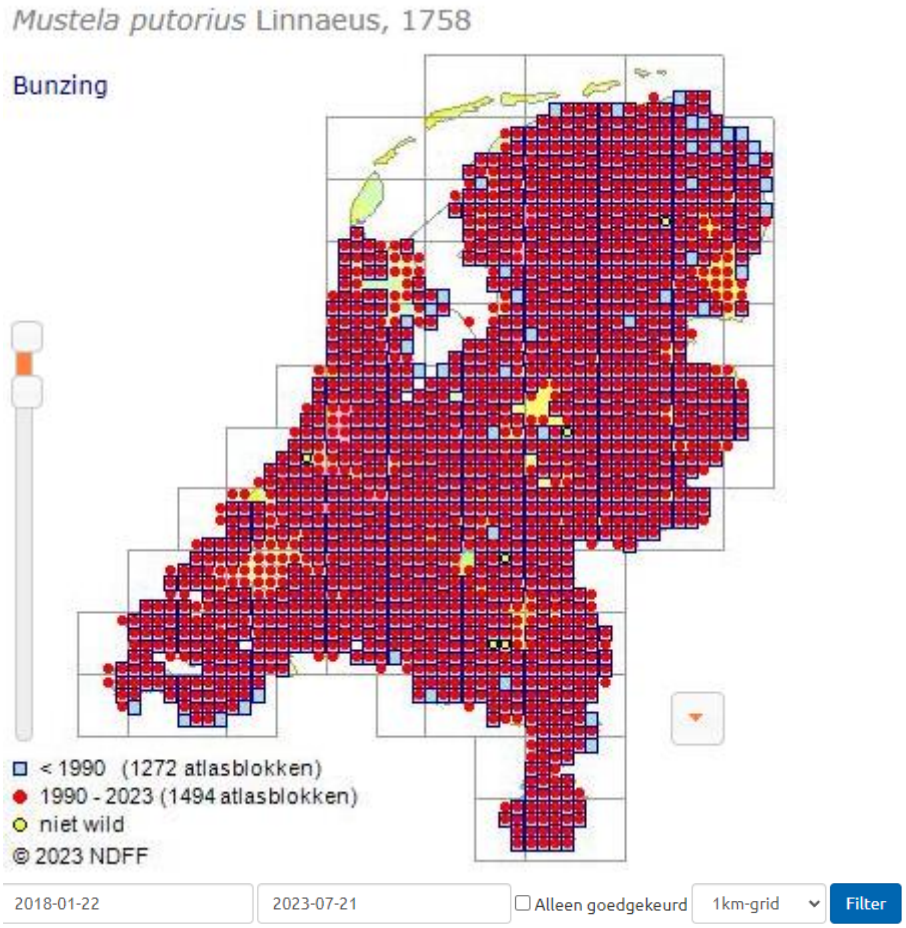
Mustela putorius Linnaeus, 1758
Bunzing
< 1990 (1272 atlasblokken)
1990 - 2023 (1494 atlasblokken)
niet wild
© 2023 NDFF
2018-01-22
2023-07-21
Alleen goedgekeurd
1km-grid
Filter

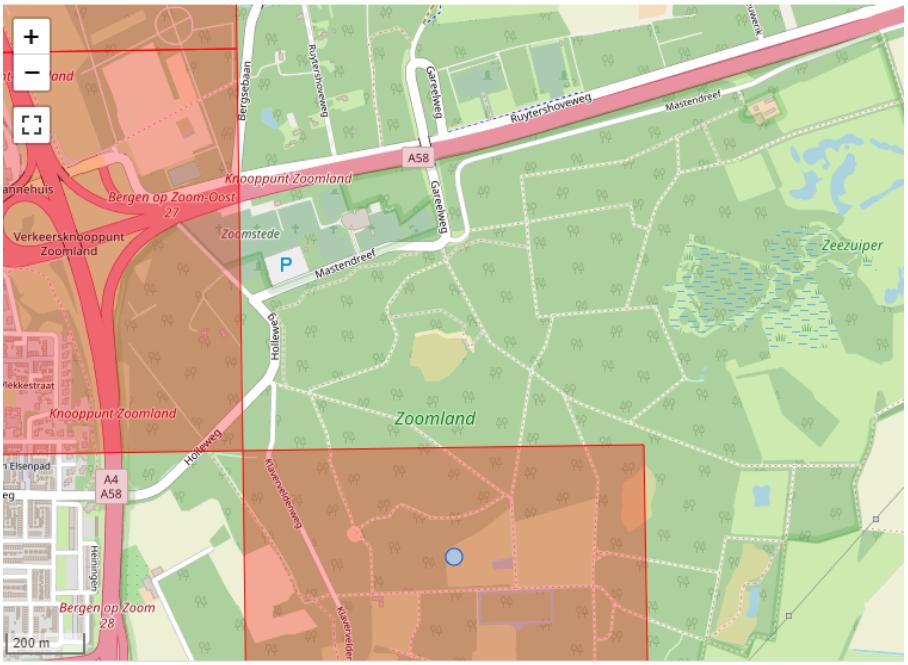
Knooppunt Zoomland
Bergen op Zoom-Oost
Verkeersknooppunt Zoomland
Zoomstede
Mastendreef
Ruytershoveweg
Gareelweg
Zeezuiper
Zoomland
A58
A4
Bergen op Zoom
200 m

Steenmarter

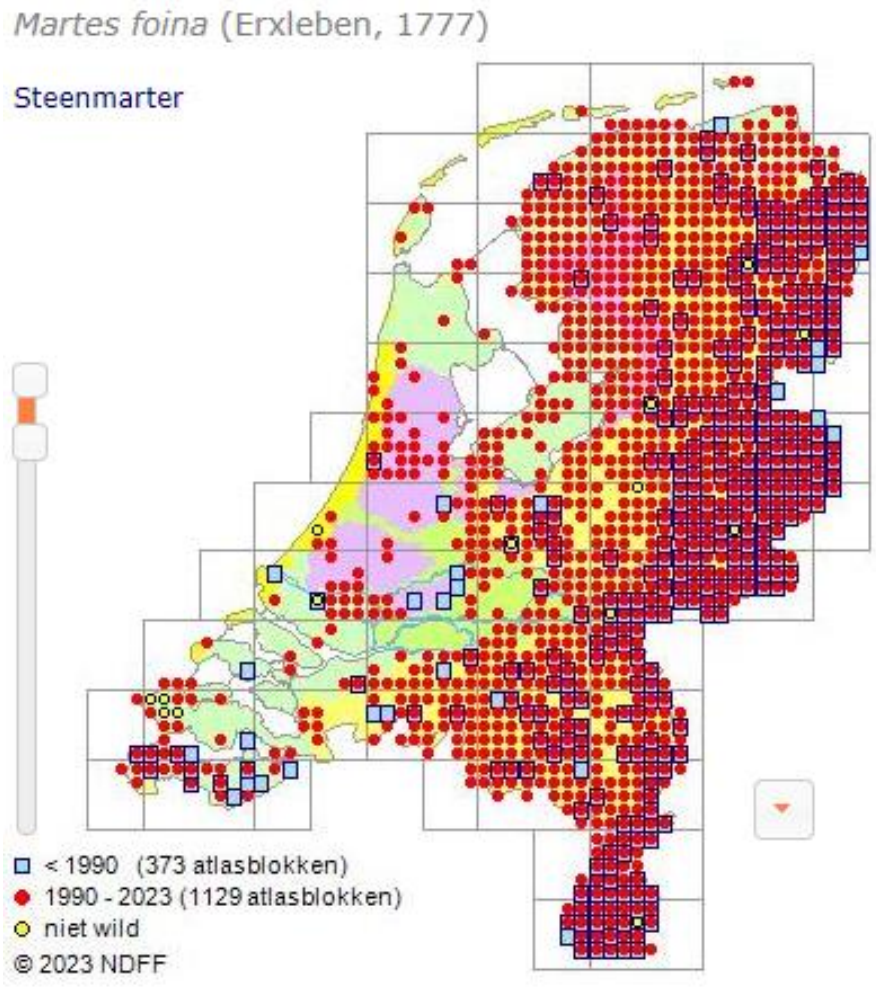

2018-01-22 2023-07-21 Alleen goedgekeurd 1km-grid Filter

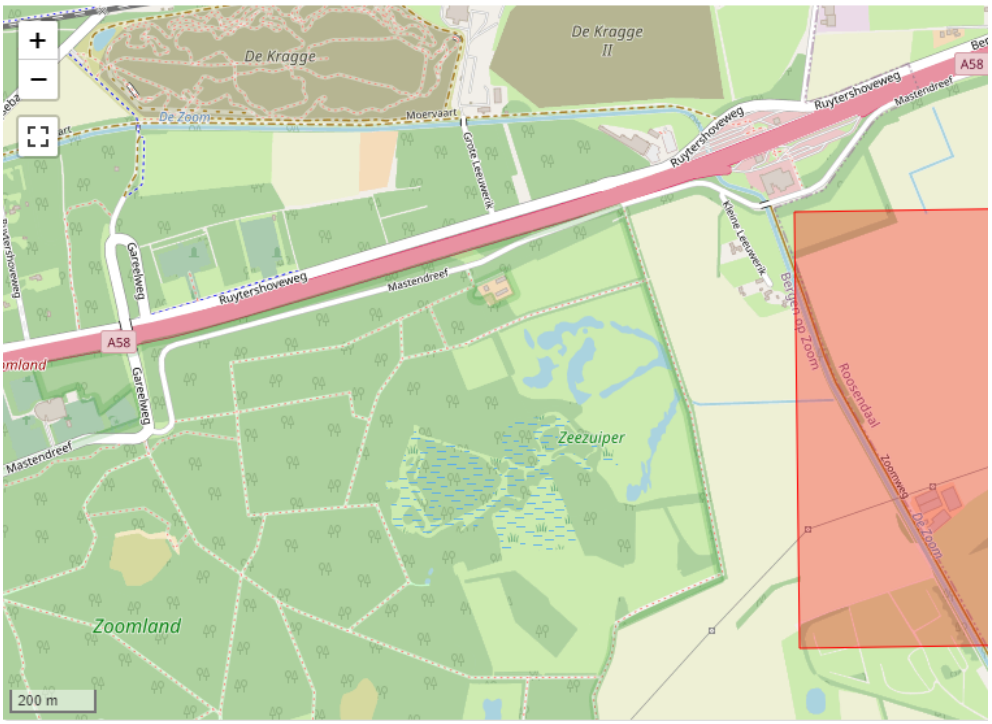

Amfibieën

Alpenwatersalamander

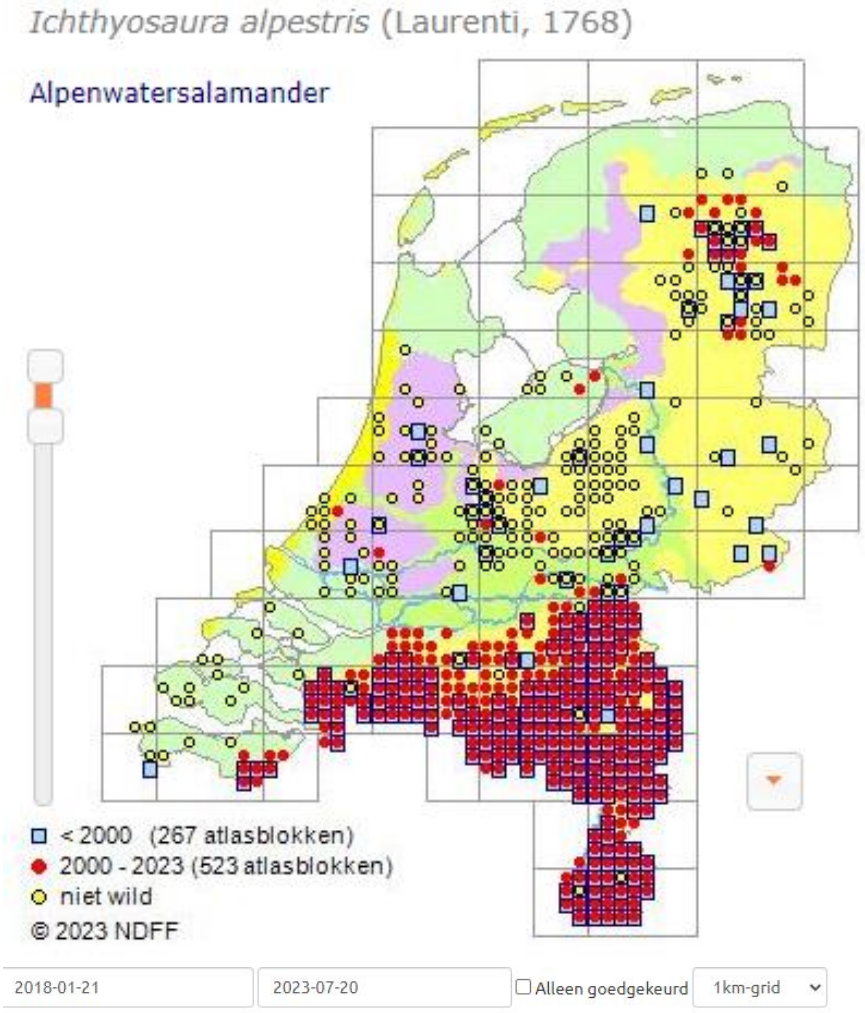

2018-01-21 2023-07-20 Alleen goedgekeurd 1km-grid

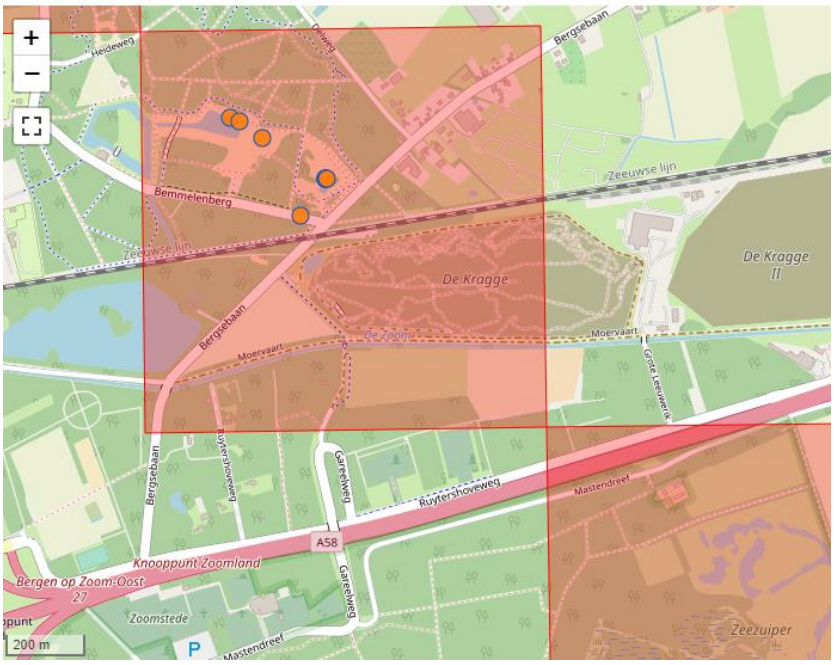

Boomkikker

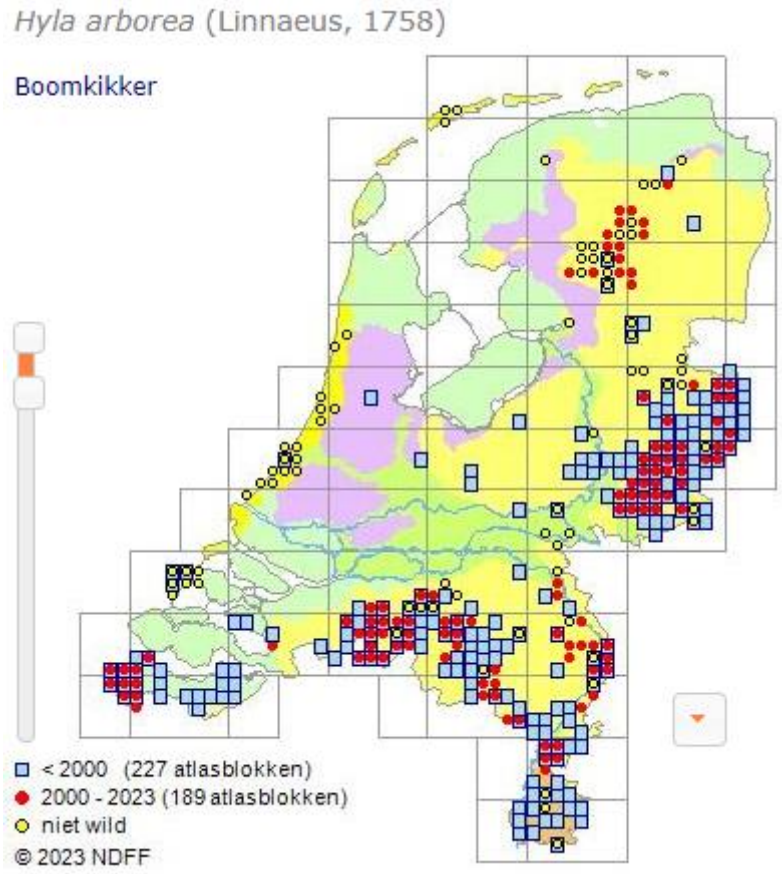
Hyla arborea (Linnaeus, 1758)
Boomkikker
< 2000 (227 atlasblokken)
2000 - 2023 (189 atlasblokken)
niet wild
© 2023 NDFF

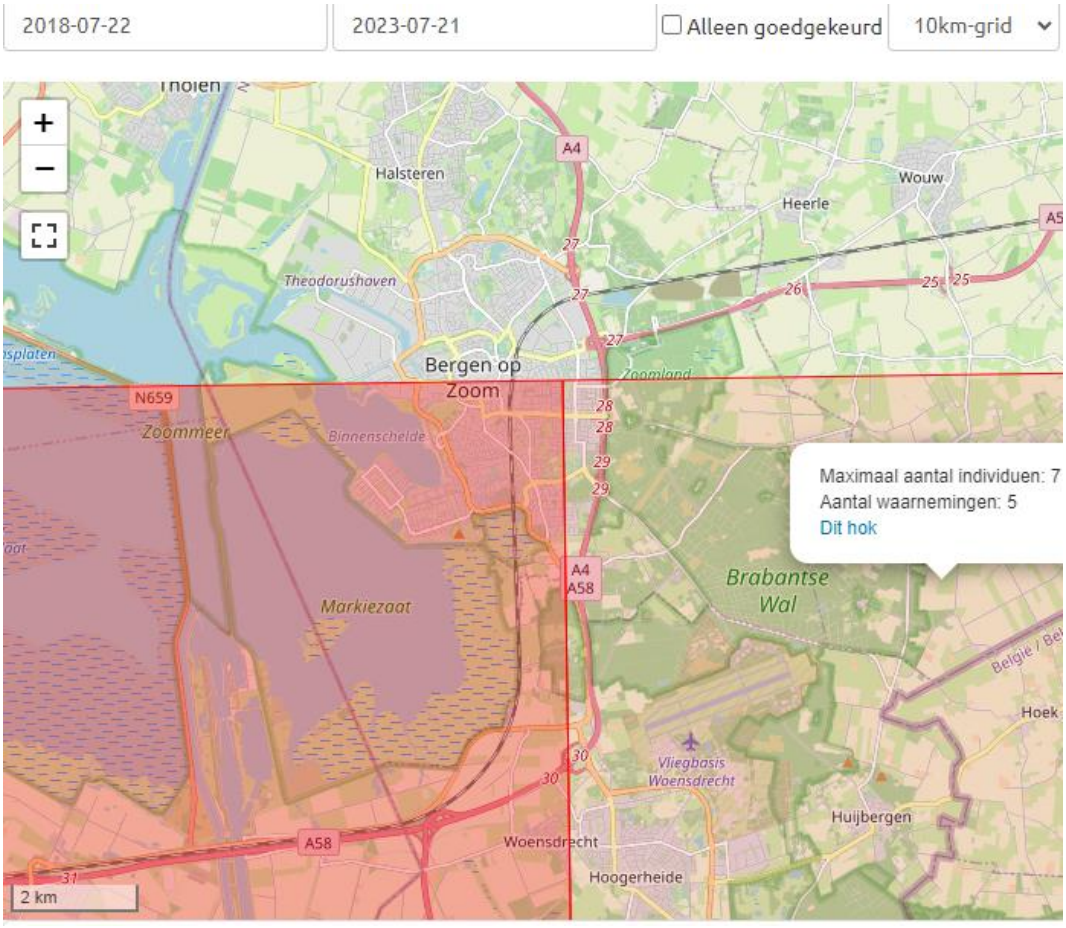
2018-07-22
2023-07-21
Alleen goedgekeurd
10km-grid
Halsteren
Heerle
Wouw
Theodorushaven
Bergen op Zoom
Zoommeer
Binnenschelde
Zoomland
Markiezaat
Brabantse Wal
Vliegbasis Woensdrecht
Woensdrecht
Hoogerheide
Huijbergen
Hoek
N659
A4
A58
A5
Maximaal aantal individuen: 7
Aantal waarnemingen: 5
Dit hok
2 km

Poelkikker

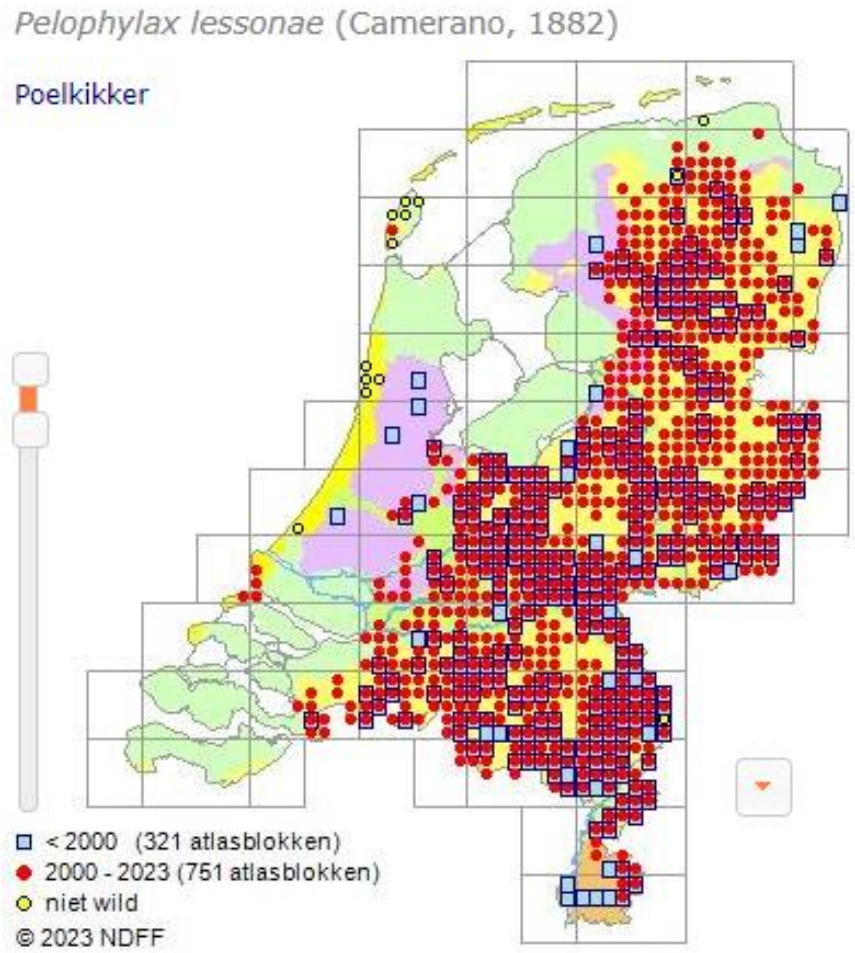

2018-07-22 2023-07-21 Alleen goedgekeurd 1km-grid

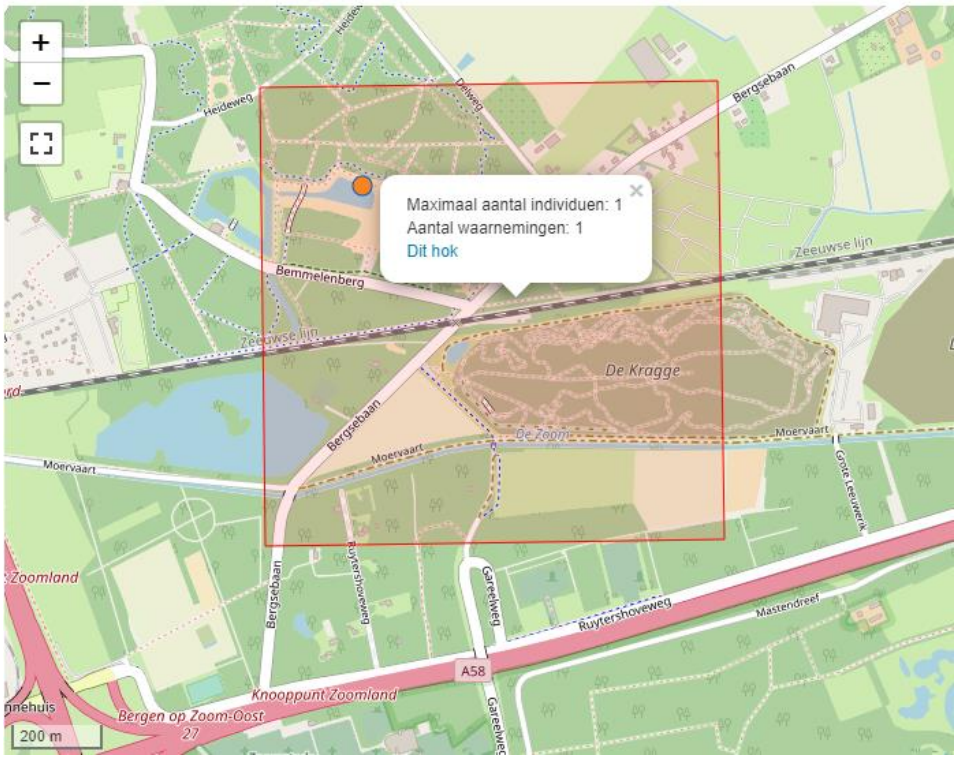

Rugstreeppad

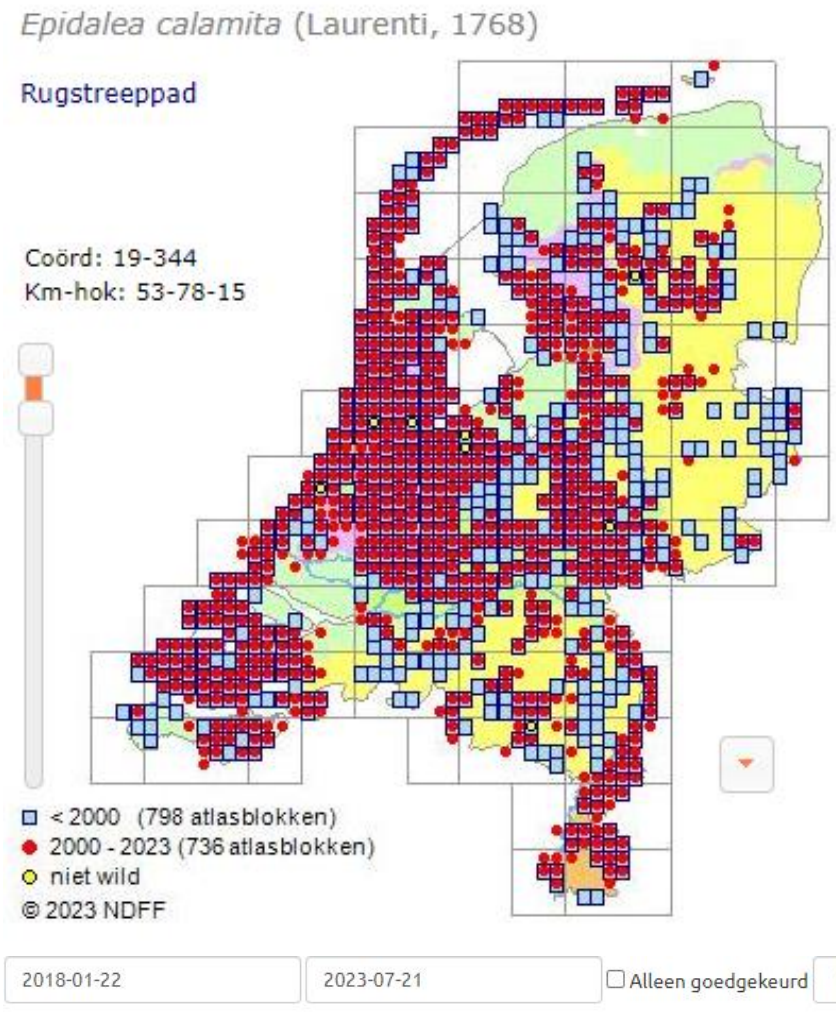

2018-01-22 2023-07-21 Alleen goedgekeurd 1km-grid Filter

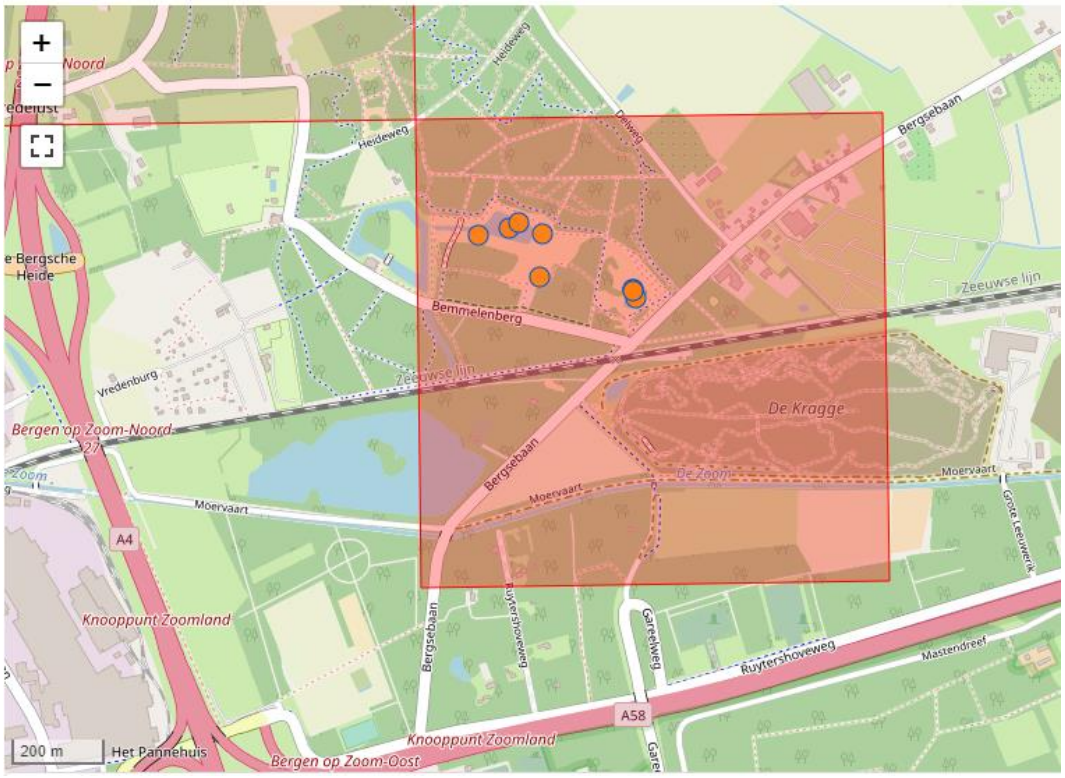

Vinpootsalamander

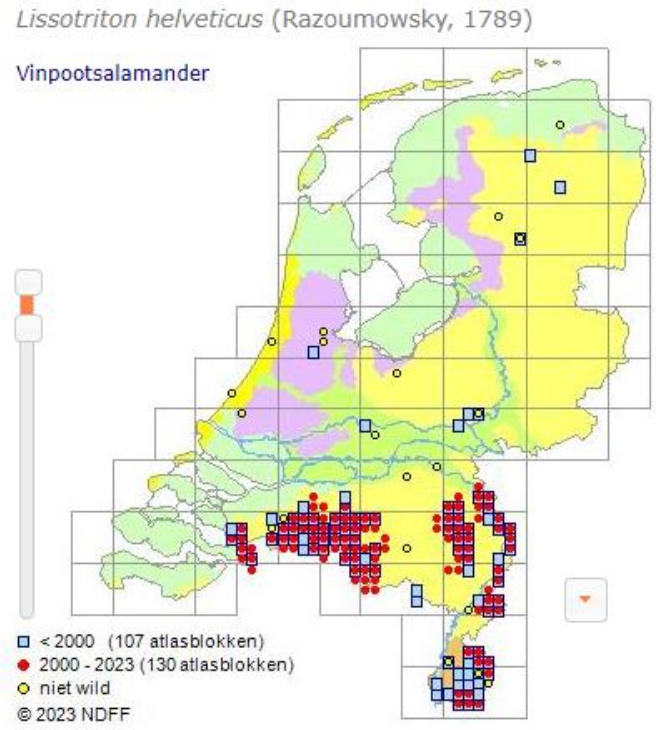

2018-07-21 2023-07-20 Alleen goedgekeurd 1km-grid Filter

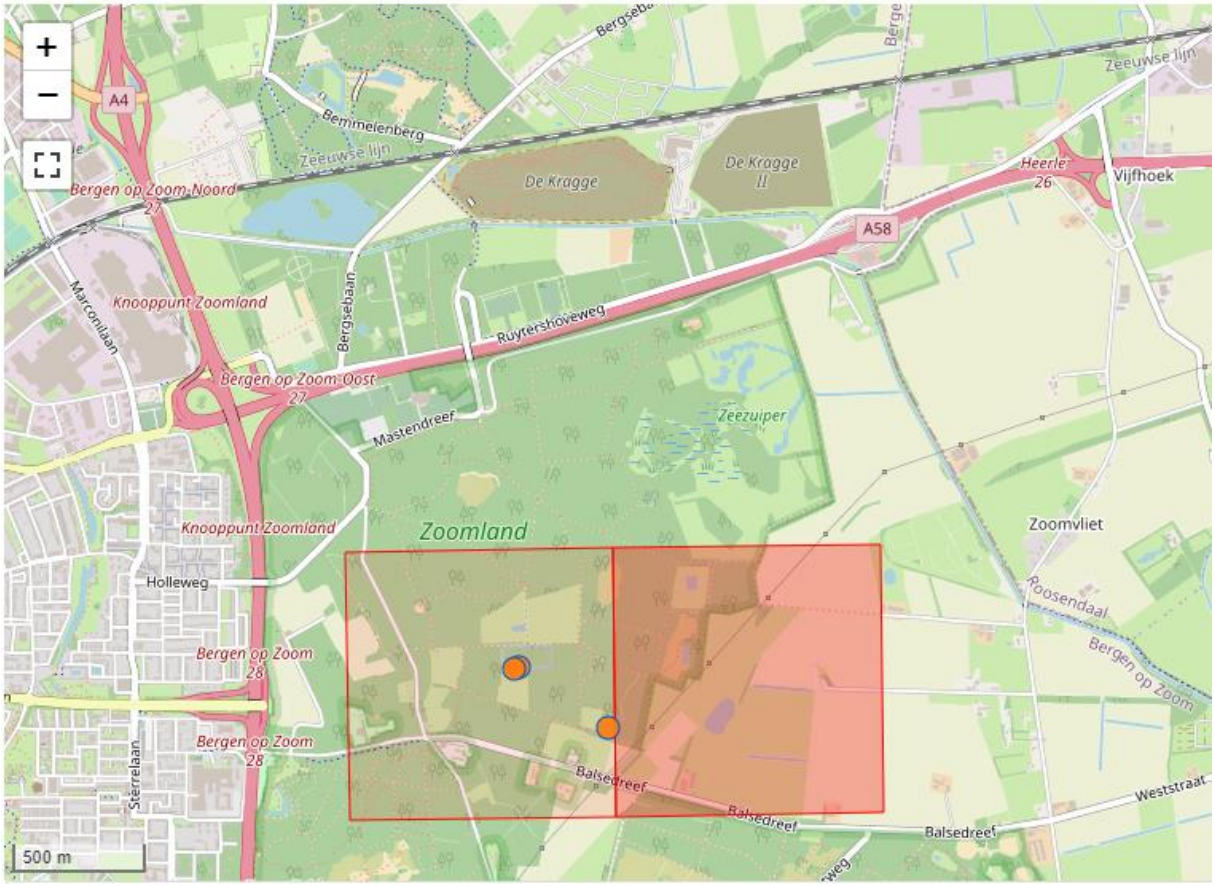

Reptielen

Levendbarende Hagedis

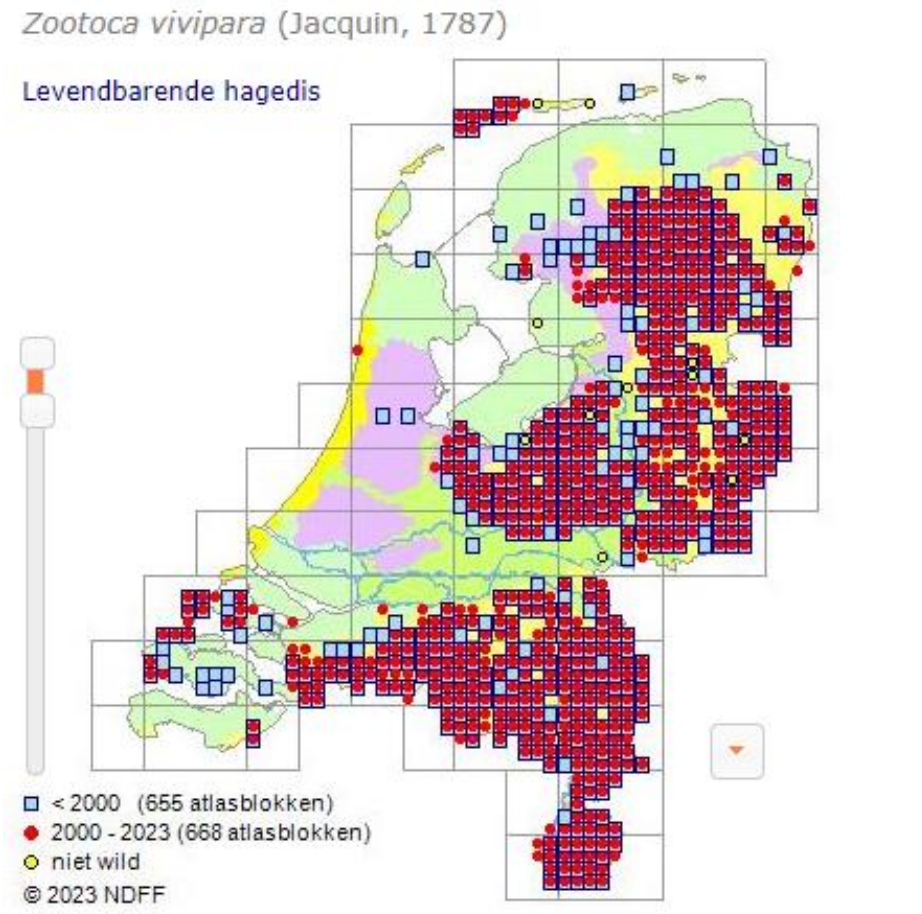

2018-01-22 2023-07-21 Alleen goedgekeurd 1km-grid

